

pozarządowiec

WYDANIE SPECJALNE

marzec nr 1 (161) 2017 rok XXI

RAPORT O STANIE SEKTORA OBYWATELSKIEGO W WOJEWÓDZTWIE WARMIŃSKO-MAZURSKIM

III sektor
dla Polski

EDUKACJA NA RZECZ AKTYWIZACJI OBYWATELSKIEJ //
JAKOŚĆ ŻYCIA I WŁĄCZENIE SPOŁECZNE // PARTYCYPACJA OBYWATELSKA //
INTEGRACJA SPOŁECZNOŚCI LOKALNYCH // SEKTOR OBYWATELSKI

SPIS TREŚCI

1. WPROWADZENIE	3
2. ZAŁOŻENIA STRATEGICZNEJ MAPY DROGOWEJ	3
3. METODOLOGIA	5
4. WYNIKI BADAŃ	5
Poziom wykształcenia i ubóstwo	5
Kapitał społeczny w województwie	10
Stan i dynamika sektora	12
Członkostwo w organizacjach oraz aktywność i pełnienie w nich funkcji	13
Zaangażowanie na rzecz społeczności lokalnej	14
Udział w zebraniach publicznych i konsultacjach społecznych	14
Frekwencja w wyborach samorządowych	15
Konsultacje społeczne z organizacjami pozarządowymi	15
Rady działalności pożytku publicznego oraz ciała dialogu w województwie	16
Zbiórki publiczne	16
Odpisy 1 % podatku dochodowego od osób fizycznych	16
Przychody organizacji pozarządowych	18
Wydatki gmin - środki przekazane organizacjom pozarządowym	18
Projekty dofinansowane ze środków unii europejskiej w perspektywie finansowej 2008-2014 ?	18
Projekty dofinansowane ze środków funduszu inicjatyw obywatelskich	19
Projekty dofinansowane ze środków fundacji batorego	20
Projekty organizacji pozarządowych związane z budową infrastruktury społecznej	20
Współpraca organizacji i samorządów lokalnych w/g badań metodologią lokalnego indeksu jakości współpracy	20
Współpraca organizacji z administracją według badań głównego urzędu statystycznego	21
Współpraca organizacji pozarządowych z sektorami - wewnętrzne i zewnętrzne partnerstwa sektora	22
Współpraca organizacji pozarządowych z sektorami - wewnętrzne i zewnętrzne partnerstwa sektora	23
5. WNIOSKI I REKOMENDACJE	23
Edukacja na rzecz aktywizacji obywatelskiej	23
Jakość życia i włączenie społeczne	25
Partycypacja obywatelska	27
Integracja społeczności lokalnych	29
Sektor obywatelski	30

OD REDAKCJI

Z wielką przyjemnością przekazujemy w Państwa ręce raport, który opisuje pierwszy etap badań nad stanem sektora obywatelskiego w województwie warmińsko-mazurskim.

Zawarte w raporcie wnioski, analizy, rekomendacje dotyczą zarówno wzmocnienia roli organizacji pozarządowych na różnych płaszczyznach aktywności jak również rozwoju ekonomii społecznej oraz systemu współpracy samorządów z organizacjami pozarządowymi i podmiotami ekonomii społecznej.

Ekonomia społeczna nie pozostaje w oderwaniu od społeczeństwa obywatelskiego, jest z nim wzajemnie powiązana, co ewidentnie potwierdzają dane zawarte w niniejszym dokumencie.

Życzę miłej lektury

Red. Paulina Krasodomska

Jesteśmy członkiem Sieci Wspierania Organizacji Pozarządowych SPLOT, Sieci Wspierania Rozwoju Lokalnego HEROLD oraz Federacji Organizacji Socjalnych Województwa Warmińsko-Mazurskiego FOŚa.

pozarządowiec

PISMO INFORMACYJNE
ORGANIZACJI POZARZĄDOWYCH
WOJEWÓDZTWA WARMIŃSKO-MAZURSKIEGO

Wydawca

Stowarzyszenie ESWIP
82-300 Elbląg, ul. Związku Jaszczurczego 17
tel./faks: 55 236 27 16, 55 235 33 88
e-mail: redakcja@eswip.pl

Redaktor naczelny

Arkadiusz Jachimowicz

Redaktor wydania

Paulina Krasodomska

Projekt okładki

Kuba Qbi Strumiński

Skład komputerowy

Agencja Reklamowa Contact

Internetowe wydanie pisma dostępne na

www.eswip.pl

Wydanie jest bezpłatne.

Materiałów niezamówionych redakcja nie zwraca. Zastrzegamy sobie prawo skracania tekstów i zmiany tytułów. Autorzy tekstów prezentują swoje własne opinie. Za treść ogłoszeń redakcja nie odpowiada.

BADANIE STANU SEKTORA OBYWATELSKIEGO W WOJEWÓDZTWIE WARMIŃSKO-MAZURSKIM

W KONTEKŚCIE STRATEGICZNEJ MAPY DROGOWEJ ROZWOJU SEKTORA OBYWATELSKIEGO W POLSCE

RAPORT Z PIERWSZEGO ETAPU BADAŃ

Autorki:

Beata Wachniewska-Mazurek
Marta Liberadzka

Obserwatorium Społeczeństwa Obywatelskiego
Stowarzyszenie ESWIP

1. WPROWADZENIE

W 2015 roku została wypracowana strategia sektora obywatelskiego - Strategiczna Mapa Drogowa Rozwoju Sektora Obywatelskiego „III sektor dla Polski”. Mapa „stanowi sposób zintegrowania działań organizacji pozarządowych na rzecz wzmocnienia roli sektora obywatelskiego, jako elementu sprawnego państwa (...). Mapa drogowa to uproszczony opis (wizualizacja) możliwych i różnorodnych działań (dróg), które mogą przyczynić się do osiągnięcia wspólnego celu¹”. Monitorowanie i ocena realizacji strategii jest niezbędnym elementem weryfikacji jej założeń oraz rozliczania rezultatów.

Stowarzyszenie ESWIP współtworzyło Mapę w ścisłej współpracy z Regionalnym Panelem Ekspertów, skupiającym kilkunastu przedstawicieli organizacji pozarządowych województwa warmińsko-mazurskiego. Stowarzyszenie, w ramach swojego programu badawczego Obserwatorium Społeczeństwa Obywatelskiego, podjęło decyzję o opracowaniu Raportu o stanie sektora obywatelskiego w województwie warmińsko-mazurskim w odniesieniu do pięciu priorytetów wskazanych w Mapie: 1. Edukacja na rzecz aktywizacji obywatelskiej, 2. Lepsza jakość życia i włączenie społeczne, 3. Szeroka partycypacja obywatelska, 4. Zintegrowane społeczności lokalne, 5. Silny sektor obywatelski. Zamiarem stowarzyszenia jest zbadanie stanu sektora obywatelskiego w roku 2016 oraz śledzenie zachodzących w nim zmian w latach kolejnych.

Metodologia badania stanu społeczeństwa obywatelskiego na poziomie województwa jest narzędziem wspomagającym wdrażanie Strategicznej Mapy Drogowej. W pierwszym roku (edycji) badanie ma charakter również pilotażowy i założenia oraz metodologia powinny być poddane ewaluacji. Badanie powinno dostarczać informacji o zmianach społecznych w odniesieniu do priorytetów Strategicznej Mapy Drogowej na poziomie rezultatów. Założenie wymaga więc dookreślenia czynników (wskaźników) świadczących o zmianie. Istotnym na poziomie analizy wniosków z badania jest uwzględnianie czynników zewnętrznych, które wpływają na wiele spośród badanych obszarów (np. zmiany postaw i zachowań Polaków).

W metodologii badania postawiono nacisk na kryteria: rzetelności, trafności oraz realności (czasu, środków, dostępnych danych itd.) jednocześnie uwzględniając kryterium efektywności oraz dostępności zasobów. Pierwszy etap badań, zgodnie z opisaną poniżej metodologią, jest więc analizą danych zastanych oraz analizą wtórną badań. Wybierając dane oraz źródła ich pozyskania autorki kierowały się rzetelnością oraz adekwatnością raportów badawczych oraz danych dla potrzeb pierwszego etapu badań stanu sektora obywatelskiego w województwie warmińsko-mazurskim w kontekście Strategicznej Mapy Drogowej Rozwoju Sektora Obywatelskiego w Polsce.

2. ZAŁOŻENIA STRATEGICZNEJ MAPY DROGOWEJ

Wizją, która przyświeca Mapie, jest **POLSKA SILNA SPOŁECZEŃSTWEM OBYWATELSKIM**, czyli Polska będąca demokratycznym państwem prawa opartym na aktywności obywateli, równowadze obywatelskich praw i obowiązków oraz na solidarności społecznej. Misją sektora obywatelskiego jest **TWORZENIE I WZMACNIANIE SPOŁECZEŃSTWA OBYWATELSKIEGO** w partnerstwie z administracją publiczną i biznesem poprzez definiowanie i wyznaczanie kierunków rozwoju Polski, zaspokajanie potrzeb obywateli w duchu dobra wspólnego i solidarności. Cele strategiczne SMD są wyznaczone w ramach pięciu priorytetów:

1 *Strategiczna Mapa Drogowa Rozwoju Sektora Obywatelskiego III Sektor dla Polski*, P. Frączak, M. Dudkiewicz, T. Schimanek, A. Jachimowicz, Z. Wejzman, Warszawa 2015.

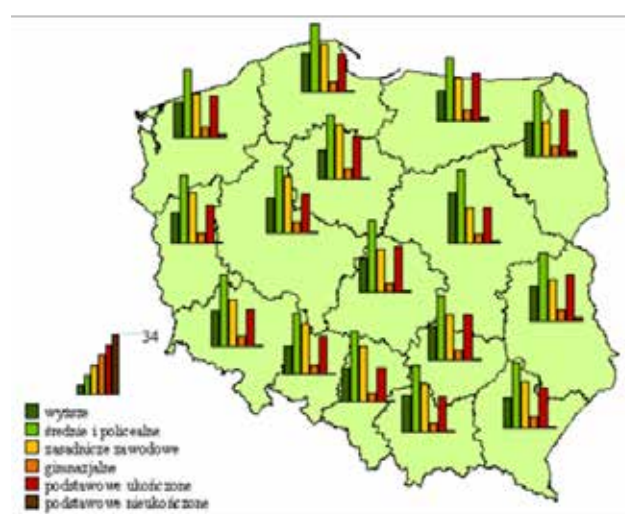
3. METODOLOGIA

Z uwagi na charakter niniejszego pisma nie przedstawimy Państwu opisu metodologii, jest ona dostępna na stronie internetowej Stowarzyszenia (www.eswip.pl).

4. WYNIKI BADAŃ

POZIOM WYKSZTAŁCENIA I UBÓSTWO

Analiza wyników badań w odniesieniu do społeczeństwa obywatelskiego musi uwzględniać czynniki wpływające na jego rozwój, które jednocześnie są silnie skorelowane ze wskaźnikami obrazującymi stan społeczeństwa obywatelskiego. Przynajmniej zostaną więc najważniejsze z nich. Pierwszym z czynników (i zarazem jednym z głównych), który wpływa na stan sektora oraz aktywności społecznej i obywatelskiej jest poziom wykształcenia. Województwo warmińsko-mazurskie charakteryzuje najniższy w Polsce poziom wykształcenia.

Mapka 1. Ludność w wieku 13 lat i więcej wg poziomu wykształcenia i województw w 2011².

Według GUS: „najniższym odsetkiem osób posiadających wykształcenie wyższe charakteryzowały się województwa: opolskie (13,6%), warmińsko-mazurskie (14,0%), kujawsko-pomorskie (14,1%). (...) Należy zauważyć, że wymienione wcześniej województwa (opolskie, warmińsko-mazurskie i kujawsko-pomorskie) to województwa, w których odnotowano również najniższy odsetek osób o wykształceniu średnim (łącznie z policealnym i dyplomem ukończenia kolegium)”.

Warmia i Mazury to także obszar o najwyższym wskaźniku osób długotrwale bezrobotnych. Wg danych Wojewódzkiego Urzędu Pracy w Olsztynie, na koniec kwietnia 2016 roku osoby długotrwale bezrobotne stanowiły aż 56,8% wszystkich zarejestrowanych w urzędach pracy w naszym województwie. Podczas obserwacji poziomu bezrobocia w perspektywie czasowej należy uwzględnić skutki **Programu Rodzina 500 Plus**, które w odniesieniu do aktywności na rynku pracy mogą mieć niezamierzone skutki negatywne: „Polska ma stosunkowo niskie

Źródło: Mapka z: *Ludność. Stan i struktura społeczno-demograficzna. Spis Powszechny Ludności i Mieszkań, 2011 (2013)*.

wskaźniki uczestnictwa w rynku pracy. W 2014 roku zatrudnionych było 66,5 procent osób w wieku 20-64 lat, podczas gdy średnia dla krajów UE-28 wynosi 69,2 procent. W szczególności, pełnoetatowe zatrudnienie kobiet było w Polsce w 2014 roku na poziomie 59,4 procent, przy średniej UE-28 na poziomie 63,5 procent (Eurostat, 2016). Poza tym, wskaźniki zatrudnienia wśród kobiet będących matkami jednego dziecka w wieku do lat sześciu (63,6 procent), oraz dwójki dzieci (61,5 procent) plasowały się w 2014 roku poniżej średniej unijnej (odpowiednio: 65,6 i 62,3 procent)”.

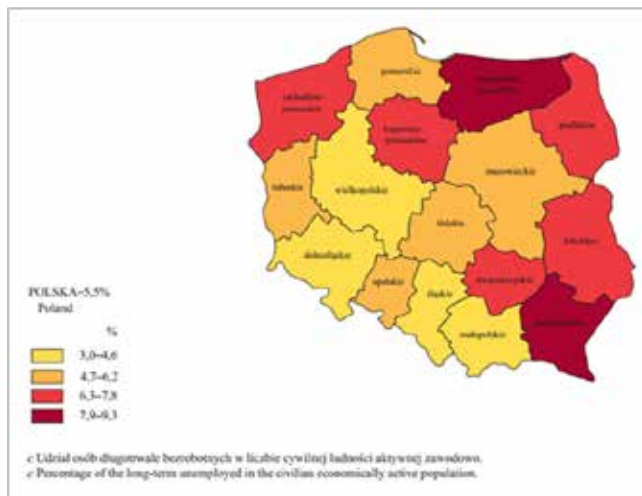
„W tym kontekście program Rodzina 500 Plus, który prowadzi do dalszego wzrostu płacy progowej, może w sposób niezamierzony tworzyć kolejne bodźce zniechęcające do podjęcia lub kontynuacji zatrudnienia, przez co ubożsi pracownicy będą wpadać w pułapkę braku aktywności – dotyczy to zwłaszcza kobiet, które już dzisiaj mają niskie wskaźniki uczestnictwa w rynku pracy. (...) Co więcej, omawiane świadczenie jest wypłacane dodatkowo, niejako „obok” wcześniej wprowadzonego dodatku do zasiłku rodzinnego z tytułu opieki nad dzieckiem w okresie korzystania z bezpłatnego urlopu wychowawczego (zasiłek ten wynosi około 400 złotych miesięcznie)”³.

„Do potencjalnych pozytywnych efektów nowego świadczenia należy zaliczyć możliwość wykorzystania przez rodziny otrzymanych środków na pokrycie kosztów opieki nad dzieckiem, co podniosłoby podaż siły roboczej”⁴.

2 Ludność. Stan i struktura społeczno-demograficzna. Spis Powszechny Ludności i Mieszkań 2011 (2013), GUS, Warszawa, dostępny na stronie: http://stat.gov.pl/cps/rde/xbcr/gus/LUD_ludnosc_stan_str_dem_spo_NSP2011.pdf.

3 Urlop wychowawczy może trwać do trzech lat w przypadku dziecka poniżej 5. roku życia, a dodatek może przysługiwać maksymalnie przez dwa lata. Źródło przypisu oraz cytatu: Skutki dystrybucyjne programu Rodzina 500 Plus, 2 maja 2016 roku (Nota sporządzona przez pion BŚ zajmujący się ubóstwem i sprawiedliwym podziałem dóbr [Poverty and Equity GP]. Autorzy: Gabriela Inchauste, Paul Corral Rodas, Karolina Goraus.

4 Skutki dystrybucyjne programu Rodzina 500 Plus, 2 maja 2016 roku (Nota sporządzona przez pion BŚ zajmujący się ubóstwem i sprawiedliwym podziałem dóbr [Poverty and Equity GP]. Autorzy: Gabriela Inchauste, Paul Corral Rodas, Karolina Goraus.

Mapka 2. Stopa długotrwałego bezrobocia wg województw (grudzień 2015)⁵.

Wykluczenie społeczne w Polsce ma również silny wymiar demograficzny i terytorialny. Polskie społeczeństwo gwałtownie się starzeje - średnia wieku w 2040 roku wyniesie 40 lat. To pociąga za sobą poważne wyzwania związane z wiekiem - utrzymanie udziału osób starszych na rynku pracy oraz zapobieganie ich ubóstwu i wykluczeniu. Wykluczenie społeczne w Polsce jest również silnie zróżnicowane między poszczególnymi regionami i społecznościami lokalnymi. Pięć z 16 województw we wschodniej części kraju zalicza się do 20 najuboższych regionów Unii Europejskiej (UE) (Bank Światowy 2015). Rozbieżności między województwami pogłębiają się (zwykle sytuacja jest dużo lepsza w większych miastach) i obecnie stanowią jedno z największych w Unii Europejskiej. Wskaźniki ubóstwa na obszarach wiejskich są ponad półtora raza wyższe od średniej krajowej. W małych miejscowościach ludzie z wyższym poziomem wykształcenia zwykle wyjeżdżają do miast lub emigrują za granicę, a wśród tych, którzy zostają, przeważają osoby pracujące w sektorze publicznym, w małych gospodarstwach rolnych oraz osoby bezrobotne i zależne od pomocy społecznej.

Źródło: Mapka z: *Bezrobocie rejestrowane, I kwartał 2016*, GUS, Warszawa 2016; strona: <http://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/rynek-pracy/bezrobocie-rejestrowane/bezrobocie-rejestrowane-i-kwartal-2016-r-,3,23.html>.

Choć przyspieszenie tempa migracji wewnętrznej mogłoby pozytywnie przełożyć się na tempo ograniczania ubóstwa, w przypadku gmin wiejskich wyludnienie, w tym również powodowane wyjazdami zagranicę, stanowi kluczowy problem w poprawie standardów życia. W ostatniej dekadzie około 2.3 milionów Polaków wyemigrowało w poszukiwaniu pracy⁶.

Województwo warmińsko-mazurskie najsilniej dotyka również problem skrajnego ubóstwa. „Stopa ubóstwa jest to odsetek osób w gospodarstwach domowych, w których poziom wydatków (obejmujących również wartość artykułów otrzymanych bezpłatnie oraz wartość spożycia naturalnego) był niższy od przyjętej granicy ubóstwa. Przyjęte granice ubóstwa ekonomicznego:

- Poziom minimum egzystencji, przyjmowany jako granica ubóstwa skrajnego. Minimum egzystencji obliczane jest przez Instytut Pracy i Spraw Socjalnych (IPiSS). Uwzględnia ono jedynie te potrzeby, których zaspokojenie nie może być odłożone w czasie, a konsumpcja niższa od tego poziomu prowadzi do biologicznego wyniszczenia.
- Ustawowa granica ubóstwa (próg interwencji socjalnej), określona jako kwota, która zgodnie z obowiązującą ustawą o pomocy społecznej uprawnia do ubiegania się o przyznanie świadczenia pieniężnego z pomocy społecznej.
- Relatywna granica ubóstwa, określoną jako 50% średnich wydatków ogółu gospodarstw domowych (obliczonych na podstawie wyników badania budżetów gospodarstw domowych)⁷.

Mapka 3. Zasięg ubóstwa skrajnego w 2014 r. według województw; (w % osób w gospodarstwach domowych).

„Ubóstwo skrajne w 2014 r., podobnie jak w latach poprzednich związane było głównie z bezrobociem (zwłaszcza przy niskim poziomie wykształcenia głowy gospodarstwa domowego), z wielodzietnością, niepełnosprawnością oraz faktem zamieszkiwania na wsi i w małych ośrodkach miejskich”. W Polsce to właśnie na Warmii i Mazurach jest najniższy poziom zaspokojenia potrzeb związanych z wyżywieniem, zasobnością materialną, warunkami mieszkaniowymi, kształceniem dzieci oraz ochroną zdrowia⁷.

Powyższe czynniki są nie tylko istotne, ale determinują obszar społeczeństwa obywatelskiego, z jednej strony wpływając na korzystanie z form samoorganizowania się wspólnot w celach pomocowych (socjalnych, zdrowotnych, edukacyjnych), ale także obniżają obszary aktywności obywatelskiej, ponieważ koncentracja aktywności mieszkańców skupia się na zaspokajaniu podstawowych potrzeb życiowych i trudno o możliwość angażowania się w życie publiczne.

„Ubóstwo i wykluczenie społeczne uniemożliwią niektórym grupom społecznym czerpanie korzyści ze wzrostu gospodarczego. Osoby te muszą się mierzyć z przeszkodami, które utrudniają im wykorzystanie szans na poprawę swojej sytuacji życiowej i odzyskanie poczucia godności (...).

Źródło: Mapka z: *Ludność. Stan i struktura społeczno-demograficzna. Spis Powszechny Ludności i Mieszkań 2011 (2013)*, GUS, Warszawa, dostępny na stronie: http://stat.gov.pl/cps/rde/xbr/gus/LUID_ludnosc_stan_str_dem_spo_NSP2011.pdf.

5 Bezrobocie rejestrowane I kwartał 2016, GUS, Warszawa 2016; strona: <http://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/rynek-pracy/bezrobocie-rejestrowane/bezrobocie-rejestrowane-i-kwartal-2016-r-,3,23.html>.

6 Integracja społeczna w Polsce. Najważniejsze wyzwania i możliwości wsparcia, WORLD BANK GROUP, Grudzień 2015, str. 1.

7 Diagnoza społeczna 2015, Warunki i jakość życia Polaków, J. Czapiński, T. Panek, 2015, s.128, tabela 4.8. Warunki życia gospodarstw domowych w układzie wojewódzkim w 2015 r.

Wykluczenie społeczne osłabia możliwości i szanse dostępu do rynków, usług i przestrzeni życia publicznego oraz generuje koszty nie tylko jednostkowe, ale również dla całego społeczeństwa. Jeżeli problem ten nie zostanie rozwiązany, wykluczenie społeczne może mieć długofalowe konsekwencje dla kapitału ludzkiego, społecznego oraz dla spójności społecznej⁸.

Podczas analizy poziomu ubóstwa wśród mieszkańców Polski należy ponownie uwzględnić program Rodzina 500 Plus. „Jak można się było spodziewać, po transferach z programu Rodzina 500 Plus odsetek gospodarstw domowych zagrożonych ubóstwem powinien się zmniejszyć. Za gospodarstwa domowe zagrożone ubóstwem uznaje się te funkcjonujące poniżej granicy ubóstwa relatywnego, wyznaczonej na poziomie 60% krajowej mediany rozporządzalnego dochodu ekwiwalentu osoby dorosłej. Według tego wskaźnika, po uruchomieniu programu Rodzina 500 Plus odsetek gospodarstw domowych zagrożonych ubóstwem powinien spaść z poziomu 18,7 procent do 13,9 procent, co stanowi 26-procentowy spadek relatywnego ubóstwa⁹.

„Zmniejszenie ubóstwa skrajnego (absolutnego) ma być jeszcze bardziej widoczne. W szczególności, granica ubóstwa skrajnego wyznaczona przez polski Instytut Pracy i Spraw Socjalnych oparta jest na wydatkach konsumpcyjnych i wynosi 544 złote (124 euro) na ekwiwalent dorosłego¹⁰. Zakładając, że gospodarstwa domowe nowe świadczenie przeznaczą w 100 procentach na konsumpcję, skrajne ubóstwo powinno się skurczyć o 3,7 punktu procentowego, co oznacza 49-procentowy spadek skrajnego ubóstwa. Gdybyśmy natomiast przyjęli, że gospodarstwa domowe skonsumenty taki sam procent dochodów, jak przed wdrożeniem nowego programu (mniej niż 100 procent), skrajne ubóstwo powinno się skurczyć o 2,9 punktu procentowego, co się przekłada na 38-procentowy spadek absolutnego ubóstwa. (...) Pomimo oczekiwanego w krótkim horyzoncie czasowym zmniejszenia ubóstwa i nierówności trudno byłoby sprecyzować długofalowe efekty programu. Po pierwsze istnieje ryzyko, że program może doprowadzić do większego uzależnienia od publicznego wsparcia w średnim i długim okresie (patrz niżej), a przez to w trwały sposób zmniejszyć generowane przez gospodarstwa domowe dochody z pracy, stawiając je długoterminowo w trudniejszej sytuacji. Poza tym istnieje zagrożenie wzrostu nierówności międzypokoleniowych, ponieważ gospodarstwa domowe o niskich dochodach z mniejszym prawdopodobieństwem niż rodziny o wysokich dochodach będą dodatkowe środki inwestować w wysokiej jakości edukację przedszkolną. Wreszcie, skutki programu w ujęciu netto są o tyle trudne do przewidzenia, że finansowanie programu Rodzina 500 Plus może pochodzić albo z regresywnych podatków pośrednich, albo z podatków korporacyjnych i bankowych, które mogą wpływać na położenie osób ubogich poprzez spadek zatrudnienia¹¹.

W związku z korelacją zjawiska ubóstwa oraz niepełnosprawności przedstawione są dane dot. struktury ludności województwa pod względem liczby osób niepełnosprawnych oraz ich aktywności zawodowej oraz korzystania z pomocy społecznej ze względu na niepełnosprawność.

W latach 2011-2016 liczba osób niepełnosprawnych w województwie warmińsko-mazurskim utrzymuje się na zbliżonym poziomie w granicach od 140 tys. do max. 161 tys. (w ciągu ostatnich trzech lat ma niewielką tendencję spadkową). Na koniec 2015 roku było 155 tys. osób niepełnosprawnych (wykres nr 1 i 2), co w porównaniu do innych województw nie jest wysoką liczbą. Dla skali problemu należy jednak odnieść tę liczbę do ogólnej liczby mieszkańców województwa, wówczas skala pod względem procentowego udziału osób niepełnosprawnych w strukturze ludności dla Warmii i Mazur jest już jedną z wyższych w Polsce (dla porównania uwzględniono dane dotyczące liczby osób wg miejsca zamieszkania na koniec 2015 r. wg Banku Danych Lokalnych¹² oraz dane pochodzące z Badania Aktywności Ekonomicznej Ludności (BAEL)¹³ dla danej: ogółem liczba osób niepełnosprawnych w IV kwartale 2015 r. - wykres nr 3).

Zarówno w Polsce, jak i w województwie warmińsko-mazurskim współczynnik aktywności zawodowej osób niepełnosprawnych jest niski (na koniec III kwartału 2016 r. wyniósł dla Polski 16,2 %, dla województwa warmińsko-mazurskiego 16,3 %; dla porównania w krajach Unii Europejskiej współczynnik ten oscyluje około 40-50 % - wykres nr 5 i 6).

8 Integracja społeczna w Polsce. Najważniejsze wyzwania i możliwości wsparcia, WORLD BANK GROUP, Grudzień 2015.

9 „Warto zwrócić uwagę, że przy zastosowaniu deklarowanego w BBGD wskaźnika dochodu z uwzględnieniem transferów społecznych stopa zagrożenia ubóstwem wynosi w 2014 roku 18,7 procent, tj. nieco więcej niż 17 procent wynikające z danych europejskiego badania warunków życia ludności (EU-SILC)”. Źródło przypisu i cytatu: Skutki dystrybucyjne programu Rodzina 500 Plus, 2 maja 2016 roku (Nota sporządzona przez pion BŚ zajmujący się ubóstwem i sprawiedliwym podziałem dóbr [Poverty and Equity GP]. Autorzy: Gabriela Inchauste, Paul Corral Rodas, Karolina Goraus.

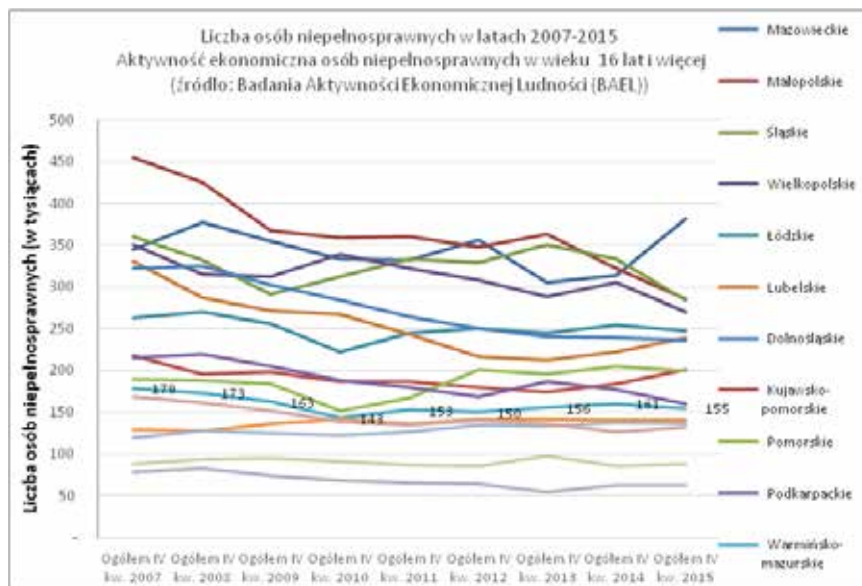
10 Stopę ubóstwa skrajnego definiuje się jako odsetek osób w gospodarstwach domowych, w których poziom wydatków (włącznie z wartością artykułów otrzymanych nieodpłatnie oraz spożycia naturalnego) był niższy niż przyjęta granica skrajnego ubóstwa (minimum egzystencji). Minimum egzystencji jest wyliczane przez IPISS i uwzględnia jedynie te potrzeby, których zaspokojenie nie może być odłożone w czasie, a konsumpcja niższa od tego poziomu prowadzi do biologicznego wyniszczenia i zagrożenia życia. Źródło przypisu i cytatu: Skutki dystrybucyjne programu Rodzina 500 Plus, 2 maja 2016 roku (Nota sporządzona przez pion BŚ zajmujący się ubóstwem i sprawiedliwym podziałem dóbr [Poverty and Equity GP]. Autorzy: Gabriela Inchauste, Paul Corral Rodas, Karolina Goraus.

11 Skutki dystrybucyjne programu Rodzina 500 Plus, 2 maja 2016 roku (Nota sporządzona przez pion BŚ zajmujący się ubóstwem i sprawiedliwym podziałem dóbr [Poverty and Equity GP]. Autorzy: Gabriela Inchauste, Paul Corral Rodas, Karolina Goraus.

12 <https://bdl.stat.gov.pl>.

13 <http://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/rynek-pracy/pracujacy-bezrobotni-bierni-zawodowo-wg-bael/>.

Wykres nr 1. Liczba osób niepełnosprawnych w latach 2007-2015 w Polsce wg BAEL.

Wykres nr 2. Liczba osób niepełnosprawnych w latach 2007-2016 w województwie warmińsko-mazurskim wg BAEL.

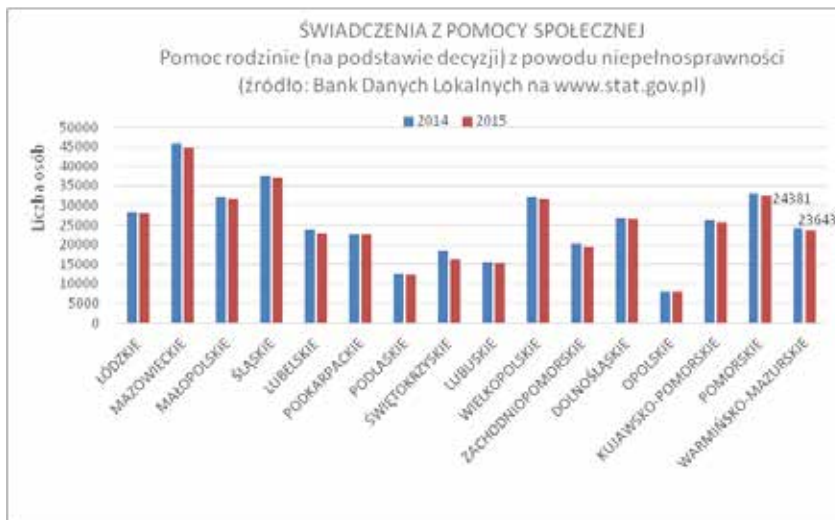

Wykres nr 3. Struktura ludności: liczba osób niepełnosprawnych w ogólnej liczbie osób zamieszkałych w województwach na koniec 2015.

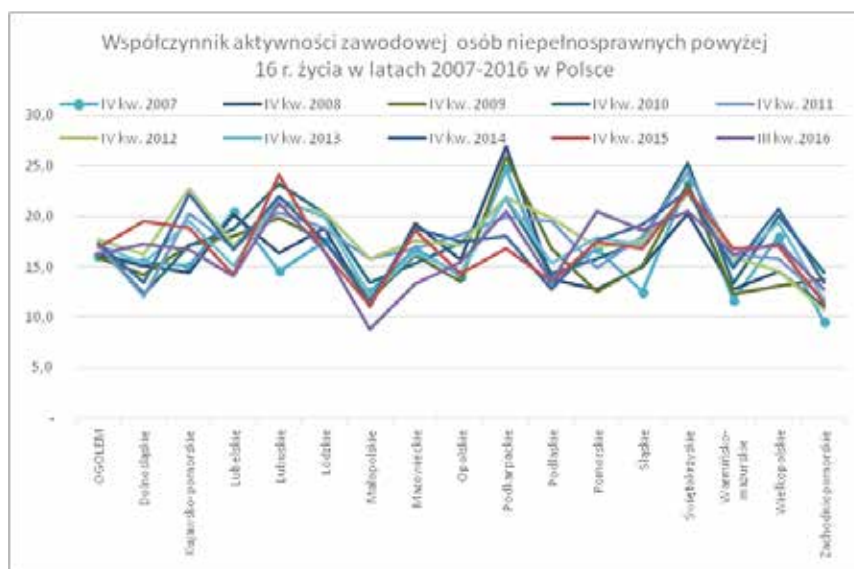

Wykres nr 4. Świadczenia z pomocy społecznej. Pomoc rodzinie (na podstawie decyzji) z powodu niepełnosprawności w latach 2014- 2015 w Polsce.

Wykres nr 5. Współczynnik aktywności zawodowej osób niepełnosprawnych powyżej 16 r. życia w latach 2007-2016 w Polsce wg BAEL.

Wykres nr 6. Współczynnik aktywności zawodowej osób niepełnosprawnych powyżej 16 r. życia w latach 2007-2016 w województwie warmińsko-mazurskim wg BAEL.

KAPITAŁ SPOŁECZNY W WOJEWÓDZTWIE

Przy diagnozie stanu społeczeństwa obywatelskiego za punkt wyjścia przyjęto analizę kapitału społecznego w województwie. Wg Putmana „ważną cechą kapitału społecznego jest zaufanie i wspólne wartości, jakie posiadają członkowie danej społeczności. Nie jest to jednak wystarczające do powstawania kapitału społecznego. O zasobności w kapitał społeczny świadczą oddolne przejawy samoorganizowania się ludzi i zaangażowania obywatelskiego”¹⁴.

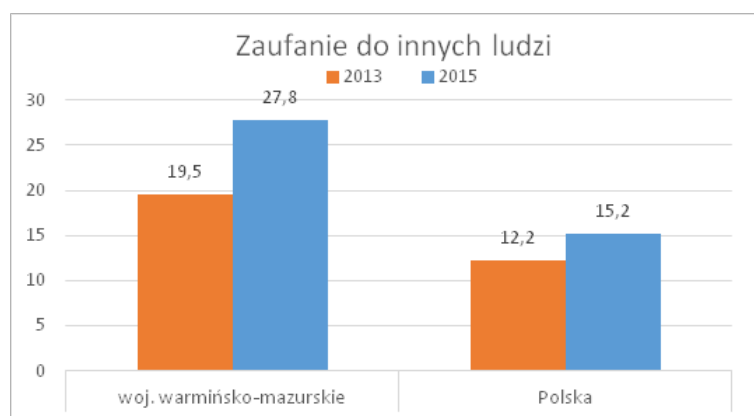
W województwie warmińsko-mazurskim na przestrzeni ostatnich kilku lat znacznie wzrósł poziom wzajemnego zaufania w społeczeństwie (Tabela nr 1). Odsetek osób, które uważają, że należy darzyć innych zaufaniem wzrósł z 19,5% do 27,8%. Jednak w dalszym stopniu więcej niż 2/3 respondentów preferuje zachowanie ostrożności w relacjach międzyludzkich. Poziom wzajemnego zaufania jest zrównoważony w kontekście płci – u mężczyzn jest on jednak nieco niższy (26,7%), niż u kobiet (28,7%). Podobna tendencja utrzymuje się na przestrzeni lat. Badania z roku 2013 dały wyniki (proporcjonalnie) zbliżone – gotowość do zaufania innym wyrażało wówczas 18,7% mężczyzn i 20,2% kobiet.

Ogólnie rzecz biorąc, czy uważa Pan/i, że:	woj. warmińsko-mazurskie		woj. warmińsko-mazurskie	
	2013		2015	
	N	TAK (%)	N	TAK (%)
większości ludzi można ufać	258	19,5	342	27,8
ostrożności nigdy za wiele	965	73,0	810	65,9
trudno powiedzieć	99	7,5	77	6,3
Ogółem	1322	100,0	1229	100,0

Źródło: Diagnoza społeczna.

Tabela nr 1¹⁵.

Warto również zwrócić uwagę na to, że poziom zaufania do innych ludzi jest nie tylko wyższy niż w całej Polsce (15,2% w 2015 roku), ale też dynamika wzrostu tego wskaźnika jest zdecydowanie korzystniejsza dla rozwoju kapitału społecznego (Tabela nr 2).

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z Diagnozy społecznej.

Wykres nr 7. Wskaźnik poziomu zaufania wg badania Diagnoza społeczna w latach 2013 oraz 2015 w województwie warmińsko-mazurskim oraz Polsce¹⁶.

Postawy obywatelskie oraz aktywność społeczna i obywatelska przejawia się nie tylko w sformalizowanych procesach (np. wybory, organizacje pozarządowe), ale również poprzez dobrowolne, nieodpłatne działania na rzecz swojej społeczności (w ramach wolontariatu, na rzecz swojej miejscowości, pomocy sąsiedzkiej itp.). Diagnoza społeczna (2015) wskazuje, że: „Mieszkańcy wsi angażują się częściej od mieszkańców miast, zamożni częściej od uboższych. Pracownicy sektora publicznego angażują się istotnie częściej od pracowników sektora prywatnego, rencistów, bezrobotnych i innych biernych zawodowo (...). Osoby z wyższym wykształceniem ponad trzykrotnie częściej od osób z wykształceniem podstawowym i dwukrotnie częściej od osób z wykształceniem zasadniczym zawodowym działają jako wolontariusze. W przekroju grup społeczno-zawodowych wolontariat jest najbardziej prawdopodobny wśród przedsiębiorców i rolników, a w dalszej kolejności wśród pracowników sektora publicznego. Najrzadziej świadczą pracę lub usługi nieodpłatnie renciści (sami zazwyczaj potrzebują pomocy), bezrobotni i inni bierni zawodowo. Nie tylko więc członkostwo i aktywność w formalnych zrzeszeniach obywatelskich, ale także udział w pracach na rzecz społeczności własnej oraz praca na rzecz innych osób lub organizacji społecznych wyraźnie zależą od położenia społecznego, mierzonego wykształceniem”¹⁷. Analizując więc dane z poziomu województwa w porównaniu z wynikami ogólnopolskimi należy pamiętać o przytoczonych wcześniej wskaźnikach poziomu wykształcenia, ubóstwa oraz stopy bezrobocia, które mają istotny – w przypadku naszego województwa negatywny – wpływ na poziom zaangażowania społecznego mieszkańców.

W województwie warmińsko-mazurskim wzrasta liczba osób pracujących społecznie. W roku 2013 nieodpłatnie wykonywane prace lub świadczenie usług deklarowało 21,9% respondentów. W roku 2015 było to już 27,9%. Częściej społecznie udzielają się mężczyźni. Odsetek mężczyzn, którzy w ostatnim roku wykonywali jakiegokolwiek nieodpłatne prace wynosi 32% (24,7% w 2013 r.) a u kobiet 24,4 (19,6% w 2013 r.).

W województwie warmińsko-mazurskim wzrasta liczba osób pracujących społecznie. W roku 2013 nieodpłatnie wykonywane prace lub świadczenie usług deklarowało 21,9% respondentów. W roku 2015 było to już 27,9%. Częściej społecznie udzielają się mężczyźni. Odsetek mężczyzn, którzy w ostatnim roku wykonywali jakiegokolwiek nieodpłatne prace wynosi 32% (24,7% w 2013 r.) a u kobiet 24,4 (19,6% w 2013 r.).

14 Katarzyna Sierocińska* KAPITAŁ SPOŁECZNY. DEFINIOWANIE, POMIAR I TYPY, s. 71, Studia ekonomiczne 1, Economic studies nr 1 (LXVIII) 2011.

15 DIAGNOZA SPOŁECZNA, raporty: Czapiński J., Panek T. (red.), (2013, 2015). Diagnoza społeczna [2013, 2015], www.diagnoza.com [Diagnoza społeczna: zintegrowana baza danych, www.diagnoza.com [01.04.2016r.].

16 DIAGNOZA SPOŁECZNA, raporty: Czapiński J., Panek T. (red.), (2013, 2015). Diagnoza społeczna [2013, 2015], www.diagnoza.com [Diagnoza społeczna: zintegrowana baza danych, www.diagnoza.com [01.04.2016r.].

17 Czapiński, J. (2015). Stan społeczeństwa obywatelskiego. Diagnoza Społeczna 2015, Warunki i Jakość Życia Polaków - Raport. Contemporary Economics, 9/4, 332-372. DOI:10.5709/ce.1897-9254.19, s. 345.

Tabela nr 2. Zaangażowanie społeczne: praca nieodpłatna¹⁸.

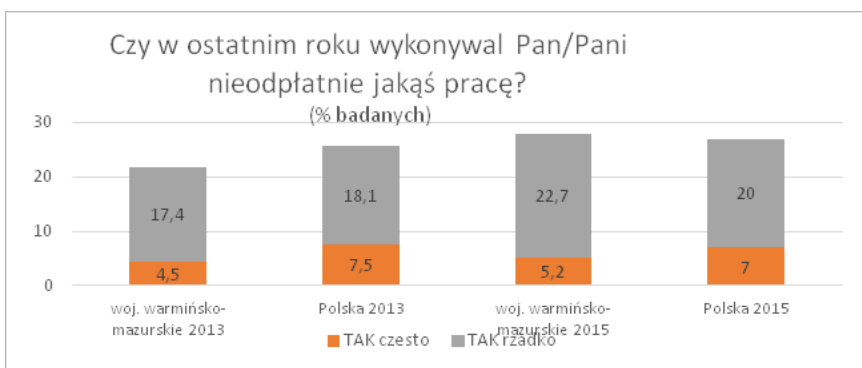
Są to wyniki nieco wyższe niż dla całego obszaru naszego kraju, gdzie w 2015 roku aktywność społeczną deklarowało 27% respondentów. Co ciekawe, jeszcze dwa lata wcześniej wskaźnik ten dla naszego województwa był niemal 4 punkty procentowe niższy niż dla Polski, co wskazuje na pozytywną dynamikę rozwojową postaw prospołecznych również w tym obszarze diagnozy.

Czy w ostatnim roku wykonywał Pan/Pani nieodpłatnie jakąś pracę?	woj. warmińsko-mazurskie		woj. warmińsko-mazurskie	
	2013		2015	
	N	TAK (%)	N	TAK (%)
TAK często	60	4,5	64	5,2
TAK rzadko	231	17,4	279	22,7
NIE	1034	78,0	886	72,1
Ogółem	1325	100,0	1229	100,0

Źródło: Diagnoza społeczna.

Wykres nr 8. Zaangażowanie społeczne: praca nieodpłatna; (Diagnoza społeczna)¹⁹.

Dla rozwoju społeczeństwa obywatelskiego w ramach istniejących uwarunkowań ustrojowych istotne są postawy wobec obowiązującego ustroju politycznego. Poziom zaufania społeczeństwa Warmii i Mazur do demokracji wzrósł w porównaniu z rokiem 2013 o prawie 2 punkty procentowe – z 29,8% do 31,5% - natomiast odsetek osób, które uważają demokrację za złe formę rządów spadł o 3 punkty procentowe i wynosi 4,8%.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z Diagnozy społecznej.

Na podobnym poziomie utrzymuje się odsetek osób, które uznają, że niekiedy rządy niedemokratyczne mogą być lepsze (19,2% w 2013 r. i 19,7% w 2015 r.) oraz tych co uznają, że forma rządów nie ma dla przeciętnego człowieka znaczenia (20,1% w 2013 r. i 19,8% w 2015 r.). Mężczyźni częściej od kobiet uznają przewagę demokracji nad innymi ustrojami – współczynnik zaufania do tej formy rządów wynosił w 2015 roku odpowiednio 36,8% i 30,5%. Warto zwrócić jednak uwagę, że w grupie kobiet znacząco ubyło tych, które uznały ustrój demokratyczny za zły. Odsetek ten spadł w porównaniu z rokiem 2013 o 2,6 punkty procentowe – z 7,2% do 4,6%. U mężczyzn zmiana wyniosła tylko 0,4 punktu (z 7,6% do 7,2%).

Tabela nr 3. Nastawienie do demokracji²⁰.

Poziom zaufania do demokracji jest kolejnym, który pozytywnie wyróżnia nasze województwo na mapie Polski. Odsetek respondentów, którzy uważają, że demokracja ma przewagę nad wszelkimi innymi formami rządów jest w każdej z edycji badań wyższy niż dla całego kraju (Tabela nr 6).

Które z podanych stwierdzeń o demokracji jest Panu/Pani najbliższe?	woj. warmińsko-mazurskie		woj. warmińsko-mazurskie	
	2013		2015	
	N	TAK (%)	N	TAK (%)
demokracja ma przewagę nad wszelkimi innymi formami rządów	392	29,8	258	31,5
niekiedy rządy niedemokratyczne mogą być lepsze	252	19,2	161	19,7
dla takich ludzi jak ja nie ma w gruncie rzeczy znaczenia	264	20,1	162	19,8
demokracja jest złą formą rządów	100	7,6	39	4,8
trudno powiedzieć	306	23,3	199	24,3
Ogółem	1314	100,0	819	100,0

Źródło: Diagnoza społeczna.

18 DIAGNOZA SPOŁECZNA, raporty: Czapiński J., Panek T. (red.), (2013, 2015). Diagnoza społeczna [2013, 2015], www.diagnoza.com [Diagnoza społeczna: zintegrowana baza danych, www.diagnoza.com [01.04.2016r.).

19 DIAGNOZA SPOŁECZNA, raporty: Czapiński J., Panek T. (red.), (2013, 2015). Diagnoza społeczna [2013, 2015], www.diagnoza.com [Diagnoza społeczna: zintegrowana baza danych, www.diagnoza.com [01.04.2016r.).

20 DIAGNOZA SPOŁECZNA, raporty: Czapiński J., Panek T. (red.), (2013, 2015). Diagnoza społeczna [2013, 2015], www.diagnoza.com [Diagnoza społeczna: zintegrowana baza danych, www.diagnoza.com [01.04.2016r.).

Wykres nr 9. Nastawienie do demokracji (Diagnoza społeczna)²¹.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z Diagnozy społecznej.

Wrażliwość na dobro wspólne jest w przytaczanym już wyżej badaniu Diagnoza społeczna w 2013 r. oraz w 2015 r. ważnym wskaźnikiem postaw wobec dobra wspólnego. Mieszkańcy województwa warmińsko-mazurskiego byli najmniej wrażliwi na naruszanie dobra wspólnego (poprzez płacenie mniejszych niż powinni podatków, unikanie płacenia za transport publiczny, niesłuszne pobieranie zasiłku dla bezrobotnych oraz renty inwalidzkiej, a także wyłudzenie odszkodowań z ubezpieczenia) w obu edycjach badania. Warto jednak zauważyć, że od 2011 roku wskaźnik ten powoli wzrasta.

STAN I DYNAMIKA SEKTORA

Liczba organizacji pozarządowych w województwie warmińsko-mazurskim systematycznie wzrasta. Choć pod względem liczby organizacji województwo warmińsko-mazurskie zajmuje jedno z końcowych miejsc w statystyce regionalnej, to w porównaniu ich liczby w stosunku do liczby mieszkańców, Warmia i Mazury są trzecim najliczniejszym w organizacje pozarządowe województwem.

Wykres nr 10. Fundacje i stowarzyszenia poza OSP w 2014 r. w województwach Polski (liczba).

Wykres nr 11. Fundacje i stowarzyszenia poza OSP w 2014 r. w województwach Polski w przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców.

Niski (w skali kraju) jest natomiast odsetek organizacji ze stałymi pracownikami. W roku 2015 jedynie 17,8% z nich miało zespół stałych pracowników pracujących na rzecz organizacji przynajmniej 1 dzień w tygodniu.

Źródło: <https://www.mojapolis.pl/>

Wykres nr 12. Fundacje i stowarzyszenia opierające się na pracy społecznej w Polsce wg województw w 2015²².

Zdecydowana większość z nich korzysta z zewnętrznych wolontariuszy (73,2% - najwyższy wynik w kraju) lub opiera się na pracy społecznej (42,7%).

21 DIAGNOZA SPOŁECZNA, raporty: Czapiński J., Panek T. (red.), (2013, 2015). Diagnoza społeczna [2013, 2015], www.diagnoza.com [Diagnoza społeczna: zintegrowana baza danych, www.diagnoza.com [01.04.2016r.].

22 Wskaźnik informuje o tym, jaki % fundacji i stowarzyszeń opierających się wyłącznie na pracy społecznej (nie płacących nikomu za pracę). Na podstawie danych zebranych w badaniu „Kondycja sektora organizacji pozarządowych w Polsce 2015” przeprowadzonym w IV-IX 2015 na ogólnopolskiej, losowej próbie 4 tys. stowarzyszeń i fundacji, sfinansowanym ze środków Funduszy EOG w ramach programu Obywatele dla Demokracji, Funduszu Inicjatyw Obywatelskich oraz środków Polsko-Amerykańskiej Fundacji Wolności. Źródło danych: Stowarzyszenie Klon/Jawor”.

Wykres nr 13. Fundacje i stowarzyszenia korzystające z zewnętrznych wolontariuszy w Polsce wg województw w 2015²³.

Źródło: <https://www.mojapolis.pl/>

Dynamika powstawania nowych organizacji pozarządowych (fundacji i stowarzyszeń) w przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców w latach 2010-2014 dla województw wynosi 1,5 (mediana dla Polski 1,4; średnia dla Polski to 1,34) co plasuje nasze województwo na 4 miejscu w Polsce. Najwięcej organizacji powstaje w subregionie olsztyńskim, a najmniej w subregionie elbląskim. Na poziomie powiatów liderami są: m. Olsztyn (3,0), powiat nowomiejski (2,3) i powiat giżycki (2,1).

CZŁONKOSTWO W ORGANIZACJACH ORAZ AKTYWNOŚĆ I PEŁNIENIE W NICH FUNKCJI

Najprostszym wskaźnikiem obrazującym postawy i kompetencje obywatelskie dla rozwoju społeczeństwa obywatelskiego jest poziom zrzeszania się obywateli w celu rozwiązywania problemów i zaspokajania potrzeb społecznych.

Tabela nr 4²⁴. Członkostwo w organizacjach.

Praktycznie nie rośnie odsetek osób zrzeszających się w organizacjach pozarządowych, nadal jest on stosunkowo niski (Tabela nr 4). W 2015 roku w Polsce członkostwo w organizacji deklarowało 13,4 % natomiast w województwie warmińsko-mazurskim 6,7 %. (Na pytania „Czy jest Pan członkiem jakichś organizacji, stowarzyszeń, partii?” twierdząco odpowiedziało 6,7% respondentów. W porównaniu z rokiem 2013 ich liczba wzrosła więc o 0,5 punktu procentowego w województwie).

Większość respondentów udziela się w jednej organizacji (5,8%), tylko nieliczni deklarują uczestnictwo w dwóch (0,7%) lub więcej (0,2%). Odwróciły się natomiast proporcje uczestnictwa w organizacjach względem płci. O ile w 2013 roku partycypację organizacyjną deklarowało 5,8% mężczyzn i 5,2% kobiet, to w roku 2015 wskaźniki te wyniosły odpowiednio 6,3 i 7,3%.

Wśród osób, które deklarują przynależność do organizacji pozarządowych zaangażowanie w funkcjonowanie organizacji można uznać za wysokie (65,3%), jednak ponad 1/3 (34,7%) z nich nie uczestniczy aktywnie w ich działaniach, a 63,8% nie sprawuje w nich żadnej funkcji. Poziom deklarowanej aktywności na rzecz organizacji jest zrównoważony względem płci, jednak mężczyźni wyraźnie częściej sprawują „jakieś” funkcje w swoich organizacjach.

Tabela nr 5²⁵. Aktywność w organizacjach.

Na pytanie „Czy pełni Pan/i jakieś funkcje w takich organizacjach?” twierdząco odpowiedziało 44,1% z nich. Odsetek pozytywnych odpowiedzi na to pytanie wśród kobiet wyniósł 30,4%.

W województwie warmińsko-mazurskim w ciągu ostatnich lat zmniejszyła się liczba osób, które deklarują pełnienie jakiegóż funkcji w organizacji o 8% (z 44, 3 % na 36,3 %), w tym samym okresie w Polsce spadek ten był nieznaczny (o 0,9 %). W 2015 r. deklarowało pełnienie jakieś funkcji w organizacji w Polsce 45,1 % natomiast w województwie warmińsko-mazurskim 36,3 %.

Czy jest Pan członkiem jakichś organizacji, stowarzyszeń, partii?	woj. warmińsko-mazurskie		woj. warmińsko-mazurskie	
	2013		2015	
	N	TAK (%)	N	TAK (%)
TAK, jednej	62	4,6	72	5,8
TAK, dwóch	20	1,5	9	0,7
TAK, trzech lub więcej	1	0,1	3	0,2
NIE	1251	93,8	1148	93,2
Ogółem	1334	100,0	1232	100,0

Źródło: Diagnoza społeczna.

Czy obecnie uczestniczy Pan aktywnie w działaniach takich organizacji?	woj. warmińsko-mazurskie		woj. warmińsko-mazurskie	
	2013		2015	
	N	TAK (%)	N	TAK (%)
TAK	50	69,4	49	65,3
NIE	22	30,6	26	34,7
Ogółem	72	100,0	75	100,0

Źródło: Diagnoza społeczna.

23 Wskaźnik informuje o tym, jaki % fundacji i stowarzyszeń, które korzystają z pracy zewnętrznych wolontariuszy. Na podstawie danych zebranych w badaniu „Kondycja sektora organizacji pozarządowych w Polsce 2015” przeprowadzonym w IV-IX 2015 na ogólnopolskiej, losowej próbie 4 tys. stowarzyszeń i fundacji, sfinansowanym ze środków Funduszy EOG w ramach programu Obywatele dla Demokracji, Funduszu Inicjatyw Obywatelskich oraz środków Polsko-Amerykańskiej Fundacji Wolności. Źródło danych: Stowarzyszenie Klon/Jawor”.

24 DIAGNOZA SPOŁECZNA, raporty: Czapiński J., Panek T. (red.) (2013, 2015). Diagnoza społeczna [2013, 2015], www.diagnoza.com [Diagnoza społeczna: zintegrowana baza danych, www.diagnoza.com [01.04.2016r.).

25 DIAGNOZA SPOŁECZNA, raporty: Czapiński J., Panek T. (red.), (2013, 2015). Diagnoza społeczna [2013, 2015], www.diagnoza.com [Diagnoza społeczna: zintegrowana baza danych, www.diagnoza.com [01.04.2016r.).

Tabela nr 6²⁶. Pełnienie funkcji w organizacjach.

„Społeczeństwo obywatelskie w Polsce, rozumiane jako działanie w organizacjach dobrowolnych, nie rozwija się, nie wciąga w swoje sieci i struktury coraz większej liczby ludzi. Podobnie z pełnieniem funkcji w organizacjach, w okresie 2003-2015 odsetek pełniących funkcje wśród ogółu zmieniał się nieregularnie w granicach 4,8-6,8 proc.”²⁷. Analogicznie wygląda sytuacja w województwie warmińsko-mazurskim.

„Zrzeszanie się jest społecznie zróżnicowane, a różnice między grupami biorą się z niejednakowej oferty organizacyjnej skierowanej do poszczególnych grup oraz z ich niejednakowej gotowości do wstępowania do organizacji (...). Najbardziej zrzeszoną grupą statusową są pracownicy sektora publicznego (26 proc.), a najmniej — bezrobotni i inni bierni zawodowo (8 proc.) oraz renciści (9 proc.). (...) kobiety przy wyłączeniu efektów wszystkich pozostałych zmiennych zrzeszają się o 20 proc. rzadziej od mężczyzn, osoby z wyższym wykształceniem czterokrotnie częściej od osób z wykształceniem podstawowym, sam fakt mieszkania na wsi nie obniża prawdopodobieństwa zrzeszania się w porównaniu z mieszkańcami dużych miast, ale wyższe dochody sprzyjają zrzeszaniu się i praca w sektorze publicznym istotnie zwiększa prawdopodobieństwo przynależności do jakiejś organizacji w porównaniu z wszystkimi innymi grupami społeczno-zawodowymi, z wyjątkiem grupy uczniów i studentów”²⁸.

Czy pełni Pan jakieś funkcje w takich organizacjach?	woj. warmińsko-mazurskie		woj. warmińsko-mazurskie	
	2013		2015	
	N	TAK (%)	N	TAK (%)
TAK	35	44,3	29	36,3
NIE	44	55,7	51	63,8
Ogółem	79	100,0	80	100,0

Źródło: Diagnoza społeczna.

ZAANGAŻOWANIE NA RZECZ SPOŁECZNOŚCI LOKALNEJ

Niestety jedynie niewielki odsetek mieszkańców naszego województwa deklaruje swoje zaangażowanie na rzecz lokalnej społeczności. Pozytywnej odpowiedzi na to pytanie udzieliło jedynie 8,3% ankietowanych (8,8% mężczyzn i 7,9% kobiet). W porównaniu z rokiem 2013, gdy odsetek ten wyniósł 8,2%, jest to wynik niemal identyczny.

Tabela nr 7²⁹. Zaangażowanie na rzecz swojej społeczności.

Wskaźnik ten jest również niezmiennie o ok. 50% niższy niż dla całej Polski, gdzie w roku 2015 wyniósł on 15,4%, czyli o 7,1 punkty procentowe więcej niż w naszym województwie.

Czy w ciągu ostatnich dwóch lat zdarzyło się, że angażował się Pan/i na rzecz swojej społeczności?	woj. warmińsko-mazurskie		woj. warmińsko-mazurskie	
	2013		2015	
	N	TAK (%)	N	TAK (%)
TAK	106	8,2	102	8,3
NIE	1191	91,8	1123	91,7
Ogółem	1297	100,0	1225	100,0

Źródło: Diagnoza społeczna.

Wykres nr 14³⁰ Zaangażowanie na rzecz swojej społeczności.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z Diagnozy społecznej.

zebrania, a czasem i własnych reprezentantów, wysłuchać ich sprawozdania, poznać procedury zebrania i organizacji. Przygo-

UDZIAŁ W ZEBRANIACH PUBLICZNYCH I KONSULTACJACH SPOŁECZNYCH

„Ludzie uczestniczą w demokracji nie tylko wtedy, gdy się zrzeszają lub wspólnie coś robią dla innych lub dla dobra własnej społeczności. Także wtedy, gdy się zbierają, dyskutują i wspólnie coś uchwalają. Udział w zebraniu publicznym jest doświadczeniem łatwo dostępnym. Pozwala też wziąć udział w głosowaniu, wybrać przynajmniej władze

26 DIAGNOZA SPOŁECZNA, raporty: Czapiński J., Panek T. (red.), (2013, 2015). Diagnoza społeczna [2013, 2015], www.diagnoza.com [Diagnoza społeczna: zintegrowana baza danych, www.diagnoza.com [01.04.2016r.).

27 Czapiński, J. (2015). Stan społeczeństwa obywatelskiego. Diagnoza Społeczna 2015, Warunki i Jakość Życia Polaków - Raport. Contemporary Economics, 9/4, 332-372. DOI:10.5709/ce.1897-9254.191, s.323.

28 Czapiński, J. (2015). Stan społeczeństwa obywatelskiego. Diagnoza Społeczna 2015, Warunki i Jakość Życia Polaków - Raport. Contemporary Economics, 9/4, 332-372. DOI:10.5709/ce.1897-9254.191, s.341.

29 DIAGNOZA SPOŁECZNA, raporty: Czapiński J., Panek T. (red.), (2013, 2015). Diagnoza społeczna [2013, 2015], www.diagnoza.com [Diagnoza społeczna: zintegrowana baza danych, www.diagnoza.com [01.04.2016r.).

30 DIAGNOZA SPOŁECZNA, raporty: Czapiński J., Panek T. (red.), (2013, 2015). Diagnoza społeczna [2013, 2015], www.diagnoza.com [Diagnoza społeczna: zintegrowana baza danych, www.diagnoza.com [01.04.2016r.).

towanie i prowadzenie zebrania, wypowiedzenie się w jakiejś sprawie, udział w podjęciu decyzji przez zebranie, są ważnymi umiejętnościami obywatelskimi³¹.

W 2015 roku 12,1% mieszkańców naszego województwa wzięło udział w jakimś zebraniu publicznym (13% mężczyzn i 11,3% kobiet). Jest to wynik wyraźnie gorszy od ogólnego wyniku dla całej Polski, który wyniósł 19,4%. Jest jednak lepszy niż ten z 2013 roku, gdy odsetek pozytywnych odpowiedzi wyniósł 10,4%.

Czy w ostatnim roku był Pan na jakimś zebraniu publicznym?	woj. warmińsko-mazurskie		woj. warmińsko-mazurskie	
	2013		2015	
	N	TAK (%)	N	TAK (%)
TAK	127	10,4	148	12,1
NIE	1100	89,6	1077	87,9
Ogółem	1227	100,0	1225	100,0

Tabela nr 8³². Udział w zebraniach publicznych.

Jest to wynik wyraźnie gorszy od ogólnego wyniku dla całej Polski, który wyniósł 19,4%. Jest jednak lepszy niż ten z 2013 roku, gdy odsetek pozytywnych odpowiedzi wyniósł 10,4%.

Źródło: *Diagnoza społeczna*.

FREKWENCJA W WYBORACH SAMORZĄDOWYCH

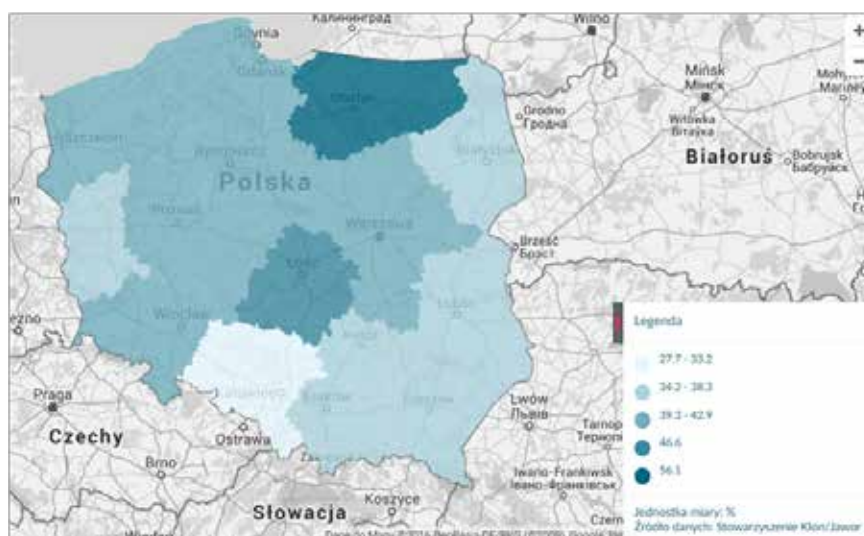
Ważnym wyznacznikiem jakości kapitału ludzkiego na poziomie lokalnym jest udział w wyborach samorządowych, które są najistotniejsze z punktu widzenia codziennego życia i funkcjonowania lokalnych społeczności. Frekwencja w wyborach samorządowych w woj. warmińsko-mazurskim nigdy nie przekroczyła progu 50%. Oscylowała w granicach od 46% (w roku 1998) do 48% (w roku 2010). W 2014 roku frekwencja w wyborach samorządowych wyniosła 47%, co sytuuje nasze województwo na 8 miejscu w kraju (za województwami: świętokrzyskim – 53%, mazowieckim – 51%, podkarpackim – 51%, lubuskim – 50%, małopolskim – 49%, łódzkim – 48% i podlaskim – 48%). Najwyższa frekwencja odnotowana została w powiatach: nidzickim i braniewski (54%), a najniższa w powiecie ełckim (42%) i mieście Elbląg – 35%. Warto podkreślić, że frekwencja wyborcza w naszym województwie jest zdecydowanie wyższa na terenach wiejskich i w małych miejscowościach niż w miastach. Dla przykładu, frekwencja w powiecie elbląskim wyniosła 47% przy 35% w mieście Elbląg, a w powiecie iławskim – 46% przy 38% w samej Iławie. Również frekwencja wyborcza na poziomie gmin jest zdecydowanie wyższa dla powiatów o charakterze wiejskim. Najwyższe wyniki w województwie uzyskały gminy: Janowiec Kościelny – 73%, Janowo – 70% oraz Rybno – 65%.

Aż 60,1% respondentów z województwa warmińsko-mazurskiego zadeklarowało, że wzięło udział w wyborach parlamentarnych w 2011 roku. Jest to interesujący wynik w kontekście faktycznej frekwencji wyborczej, która w naszym województwie wyniosła wówczas jedynie 42,2% (dane: Państwowa Komisja Wyborcza). Podobnie było w przypadku wyborów samorządowych w 2014 roku. 71,3% badanych stwierdziło, że głosowało w tych wyborach, co znacznie kontrastuje z faktyczną frekwencją wyborczą, wynoszącą (dane dla całego kraju) 47,4% w I turze i niecałe 40% w II turze. Wynika z tego, że respondenci rzadko gotowi są przyznać się do braku dyscypliny wyborczej, co potwierdza liczna grupa osób, która nie udzieliła odpowiedzi na to pytanie. W badaniu dotyczącym wyborów w 2011 roku, braki danych wynoszą 21,2%, natomiast w badaniu dotyczącym udziału w wyborach w roku 2014 wyniosły one aż 32,4%³³. Widzimy tu zjawisko efektu społecznych oczekiwań, czyli skłonności respondenta do udzielania odpowiedzi dostosowanych do społecznych oczekiwań, co oznacza, że respondenci dobrze wiedzą jakich postaw i rodzaju aktywności się od nich oczekuje, lecz mają problem z faktycznym ich praktykowaniem. Postawy obywatelskie, których miarą jest frekwencja w wyborach samorządowych, częściej występują na terenach wiejskich, co koreluje ze wskaźnikiem udziału w zebraniach publicznych.

KONSULTACJE SPOŁECZNE Z ORGANIZACJAMI POZARZĄDOWYMI

Mapka nr 4. Fundacje i stowarzyszenia uczestniczące aktywnie w konsultacjach.

Nasze województwo jest ogólnopolskim liderem w zakresie konsultacji społecznych. Na podstawie danych zebranych w badaniu „Kondycja sektora organizacji pozarządowych w Polsce 2015”, przeprowadzonym w 4-9.2015, odsetek fundacji i stowarzyszeń, które uczestniczyły aktywnie w opracowywaniu lub konsultacjach uchwał, dokumentów, strategii, planów

Źródło: www.mojapolis.pl

31 Czapiński, J. (2015). Stan społeczeństwa obywatelskiego. *Diagnoza Społeczna 2015, Warunki i Jakość Życia Polaków - Raport*. Contemporary Economics, 9/4, 332-372. DOI:10.5709/ce.1897-9254.191, s. 345.

32 DIAGNOZA SPOŁECZNA, raporty: Czapiński J., Panek T. (red.), (2013, 2015). *Diagnoza społeczna [2013, 2015]*, www.diagnoza.com [Diagnoza społeczna: zintegrowana baza danych, www.diagnoza.com [01.04.2016r.].

33 Źródło: *Diagnoza społeczna*.

przygotowywanych przez samorząd gmin wyniósł 56,1%. To zdecydowanie więcej niż w województwach, które uplasowały się na kolejnych miejscach w tym rankingu, tj.: łódzkim 46,6%, zachodniopomorskim (42,9%) i pomorskim (41,3%).

Z badań ogólnopolskich wynika, że: "Jest istotny związek między kryteriami stratyfikacji społecznej, a deklarowanym udziałem w zebraniach publicznych (tabela 6.2.8). Prawdopodobieństwo udziału w zebraniu kobiet jest o ponad 20 proc. mniejsze w porównaniu z mężczyznami. Najczęściej w zebraniach biorą udział mieszkańcy wsi, w tym rolnicy i przede wszystkim osoby z wyższym wykształceniem (czterokrotnie częściej niż osoby z wykształceniem podstawowym i niemal trzykrotnie częściej od absolwentów zawodówek), osoby w wieku 35-64 lata. Najbardziej uczestniczą w zebraniach pracownicy sektora prywatnego, renciści, bezrobotni i inni bierni zawodowo"³⁴.

Wyniki badania dot. udziału w zebraniach publicznych tłumaczy, więc głównie poziom wykształcenia, ubóstwo oraz stopa bezrobocia dla województwa warmińsko-mazurskiego. Można postawić hipotezę, że jest to wskaźnik nienajgorszy, jeśli uwzględnić natężenie współwystępowania czynników obniżających jego poziom (niskie wykształcenie społeczeństwa oraz wysoka stopa bezrobocia).

RADY DZIAŁALNOŚCI POŻYTKU PUBLICZNEGO ORAZ CIAŁA DIALOGU W WOJEWÓDZTWIE

W województwie warmińsko-mazurskim organizacje podejmują działania w ramach istniejącego systemu prawnego dotyczącego aktywności obywatelskiej, m.in. poprzez powoływanie ciał dialogu doradczych jakim są Rady Działalności Pożytku Publicznego (RDPP). Ustawa o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie wskazuje, że RDPP są ciałem opiniodawczo-konsultacyjnym, jednak praktyczna działalność w ramach RDPP pozwala je ujmować jako ciała dialogu.

W województwie funkcjonują Rady: 1 na poziomie województwa, 3 w stolicach subregionów - Olsztyn, Elbląg, Elk; (Olsztyn oraz Elbląg jako powiatowe; Elk jako gminna), 10 powiatowych: olsztyński, nidzicki, elbląski, ostródzki, olecki, iławski, braniewski, giżycki, ełcki, węgorzewski, 8 gminnych: Elbląg, Giętrzwald, Braniewo, Tolkmicko, Pisz, Dywity, Barczewo, Giżycko. Aktywność tych Rad jest zróżnicowana, 4 z nich nie podejmują żadnych aktywności³⁵.

W województwie, na poziomie współpracy pomiędzy samorządem wojewódzkim (Urzędem Marszałkowskim, a organizacjami pozarządowymi, w 2015 r. funkcjonowało 14 grup roboczych do opracowania, monitoringu i ewaluacji zadań priorytetowych programów współpracy Samorządu Województwa (...) z organizacjami; 15 komisji konkursowych opiniujące oferty w ramach otwartych konkursów ofert oraz 24 innych zespołów. W sumie 53 zespoły w ramach, których pracowało 781 osób, z czego 206 to przedstawiciele organizacji pozarządowych³⁶.

ZBIÓRKI PUBLICZNE

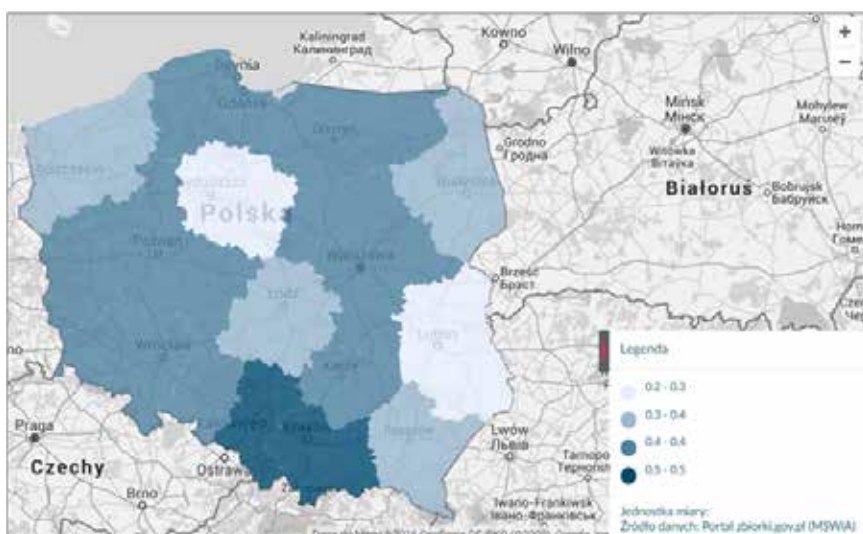
W kontekście całej Polski w roku 2016 w województwie warmińsko-mazurskim przeprowadzono stosunkowo niewiele zbiórek publicznych. Wg danych pochodzących z portalu www.zbiorka.gov.pl w okresie od stycznia do marca przeprowadzono 44 zbiórki. Dla porównania w analogicznym okresie w woj. mazowieckim przeprowadzono ich aż 116. W całym 2015 roku w naszym województwie przeprowadzono jedynie 152 zbiórki (w woj. wielkopolskim 419, a w mazowieckim 592). Należy jednak podkreślić, że w porównaniu z rokiem 2014 ich liczba wzrosła niemal trzykrotnie – w tym czasie w województwie warmińsko-mazurskim przeprowadzono ich jedynie 58. Ponadto wskaźnik liczby zbiórek przypadających na 10 tysięcy mieszkańców nie odbiega od najwyższych w kraju. W 2014 roku wyniósł on 0,4 (identycznie jak w woj. mazowieckim czy wielkopolskim).

W 2015 roku najwięcej zbiórek zorganizowanych było w powiatach – m. Olsztyn, olsztyńskim i mrągowskim. Najmniej – w powiatach: nidzickim, szczycieńskim, iławskim i lidzbarskim.

Mapa nr 5. Liczba zbiórek publicznych na 10 tys. mieszkańców w Polsce wg województw w 2014.

ODPISY 1 % PODATKU DOCHODOWEGO OD OSÓB FIZYCZNYCH

Stale rośnie suma środków przekazywanych organizacjom posiadającym status pożytku publicznego z odpisów 1% podatku. O ile w roku 2008 było to 3 738 268 zł, to już w kolejnym roku było to 4 704 019 zł, natomiast w roku 2015 przekazanych zostało w sumie 5 744 691 zł.

Źródło: www.mojajpolis.pl

34 Czapiński, J. (2015). Stan społeczeństwa obywatelskiego. Diagnoza Społeczna 2015, Warunki i Jakość Życia Polaków - Raport. Contemporary Economics, 9/4, 332-372. DOI:10.5709/ce.1897-9254.191, s. 345.

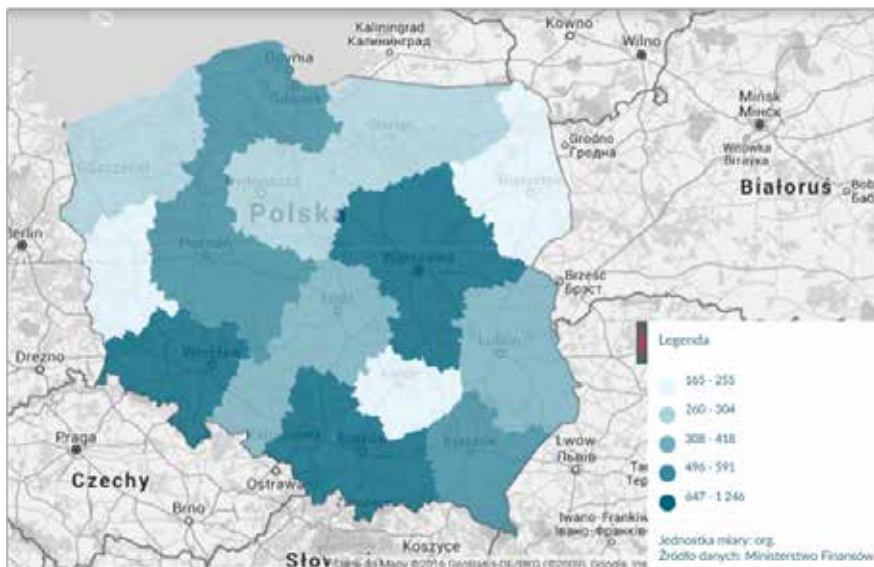
35 Dane własne Stowarzyszenia ESWIP, stan na wrzesień 2016 r.

36 Załącznik nr 2 do Sprawozdania z realizacji Programu współpracy Samorządu Województwa Warmińsko-Mazurskiego z organizacjami pozarządowymi oraz podmiotami wymienionymi w art. 3 ust 3 ustawy o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie w roku 2015.

W skali kraju jest to jednak wynik na niskim poziomie. Dla porównania w woj. wielkopolskim suma przekazanych pieniędzy wyniosła 50 119 081zł, a w mazowieckim aż 276 596 484 zł. Mniejsze wpływy z odpisu 1% podatku odnotowano w woj.: podlaskim, lubuskim, opolskim i świętokrzyskim. Wzrasta również liczba organizacji, które otrzymują wsparcie – z 208 w roku 2008 do 304 w roku 2015.

Mapka nr 6. Suma środków przekazanych z odpisów 1% organizacjom w Polsce w województw w 2015.

Ponadto w naszym województwie jest stosunkowo niewiele organizacji, które otrzymują odpis 1% podatku. W 2015 roku były to tylko 304 organizacje o statusie pożytku publicznego. Dla porównania w woj. mazowieckim odpis otrzymało 1246 organizacji, w śląskim – 885, a w dolnośląskim 819 (Mapka nr 7).

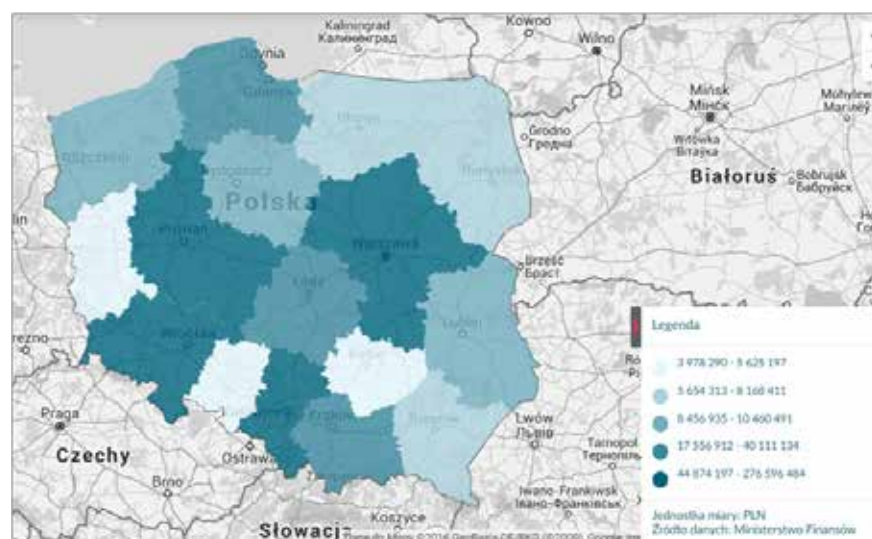
„W roku 2015 457 tys. osób z województwa warmińsko-mazurskiego przekazało 14,932 mln zł organizacjom pożytku publicznego, w tym jedynie 4,009 mln zł przekazano organizacjom z naszego regionu. Należy podkreślić utrzymujący się u mieszkańców regionu wzrost świadomości społecznej i wiedzy nt. istnienia możliwości realnego, bezpośredniego wspierania działalności obywatelskiej – określonej w ustawie o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie”³⁷.

Źródło: www.mojapolis.pl

Wykres nr 15. Kwota 1% podatku dochodowego od osób fizycznych przekazana organizacjom OPP w latach 2004-2015.

Źródło: Sprawozdanie z realizacji Programu Współpracy Samorządu Województwa Warmińsko-Mazurskiego z organizacjami pozarządowymi oraz podmiotami wymienionymi w art. 3 ust. 3 ustawy o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie w roku 2015.

Mapka nr 7. Liczba organizacji, które otrzymały środki z odpisów 1% w Polsce w województw w 2015³⁸.

Źródło: www.mojapolis.pl

37 Sprawozdanie z realizacji Programu współpracy Samorządu Województwa Warmińsko-Mazurskiego z organizacjami pozarządowymi oraz podmiotami wymienionymi w art. 3 ust. 3 ustawy o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie w roku 2015.

38 Opracowania map pochodzą ze strony: <https://www.mojapolis.pl/>. Wskaźnik informuje o tym, ile organizacji pożytku publicznego z danego obszaru otrzymało środki z odpisów 1% w danym roku. Przedstawione kwoty dotyczą roku, w którym faktycznie trafiły do organizacji pożytku publicznego, np. dane za 2010 r. informują, ilu OPP 1% przekazano w 2010 r. (choć odpisano je w rozliczeniu podatkowym za rok 2009).

PRZYCHODY ORGANIZACJI POZARZĄDOWYCH

Bardzo niska – w skali kraju – jest średnia przychodów rocznych organizacji i stowarzyszeń z naszego województwa. W roku 2015 wyniosła ona 15 000 zł, co jest najniższym wynikiem w Polsce. Dla porównania w województwie mazowieckim średnia to 66 262 zł, w pomorskim - 57 479 zł, a w wielkopolskim - 47 694 zł. Najbardziej zbliżony wynik uzyskała woj. dolnośląskie, w którym średnia ta wyniosła 21 485 zł.

Wykres nr 16. Wydatki gmin – środki przekazane fundacjom, stowarzyszeniom i innym organizacjom w Polsce wg województw w 2015³⁹.

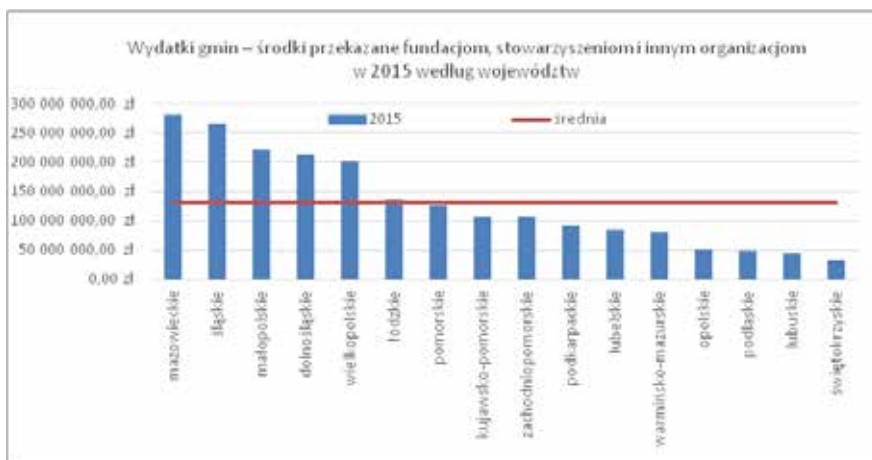
WYDATKI GMIN – ŚRODKI PRZEKAZANE ORGANIZACJOM POZARZĄDOWYM

Z roku na rok rośnie suma środków przekazywanych organizacjom przez gminy. W porównaniu z rokiem 2006, w którym ogólna suma pieniędzy przekazanych organizacjom wyniosła nieco ponad 21,5 mln zł, wartość ta wzrosła niemal 4-krotnie i w roku 2015 wyniosła 79 415 435 zł.

W skali kraju jest to jednak nadal wynik niski – w roku 2015 mniej środków z gmin otrzymały tylko organizacje z województw: lubuskiego, podlaskiego, świętokrzyskiego i opolskiego (Wykres nr 17).

Źródło: www.mojapolis.pl

Źródło: www.mojapolis.pl

neta (1 362 023 zł), Mikołajki (1 231 058 zł) i Biskupiec (1 110 595 zł). Najmniej natomiast przekazały gminy: Wieliczki (3 000 zł), Dubeninki (9 000 zł), Rozogi (9 100 zł) i Janowo (10 500 zł).

PROJEKTY DOFINANSOWANE ZE ŚRODKÓW UNII EUROPEJSKIEJ W PERSPEKTYWIE FINANSOWEJ 2008-2014

Wskaźnik odsetka organizacji pozarządowych, które w latach 2007-2014 otrzymały środki z Unii Europejskiej należy uznać za wysoki w skali kraju - wyniósł on 24,5%. Wyższy wynik uzyskały jedynie województwa: pomorskie (30,7%), mazowieckie (26%), łódzkie (27,1%) i zachodniopomorskie (26,2%). W latach 2008-2014 organizacje pozarządowe z obszaru woj. warmińsko-mazurskiego pozyskały ze środków UE w sumie 342 485 986 zł, co plasuje je na 11 miejscu w kraju (wykres: Projekty fundacji i stowarzyszeń, dofinansowane z funduszy UE).

Wykres nr 17. Wydatki gmin – środki przekazane fundacjom, stowarzyszeniom i innym organizacjom w Polsce wg województw w 2015⁴⁰.

Najniższą sumę zanotowano dla subregionu elckiego, a najwyższą dla subregionu olsztyńskiego. Białe plamy na poziomie powiatów (najniższy poziom wydatkowanych środków) to powiat braniewski, węgorzewski, gołdapski, olecki, działdowski, giżycki, nowomiejski.

Najwięcej pieniędzy przekazały gminy: miasto Olsztyn (24 931 635 zł), miasto Elbląg (11 747 098 zł), Reszel (4 250 401 zł), Janowiec Kościelny (2 378 632 zł), Or-

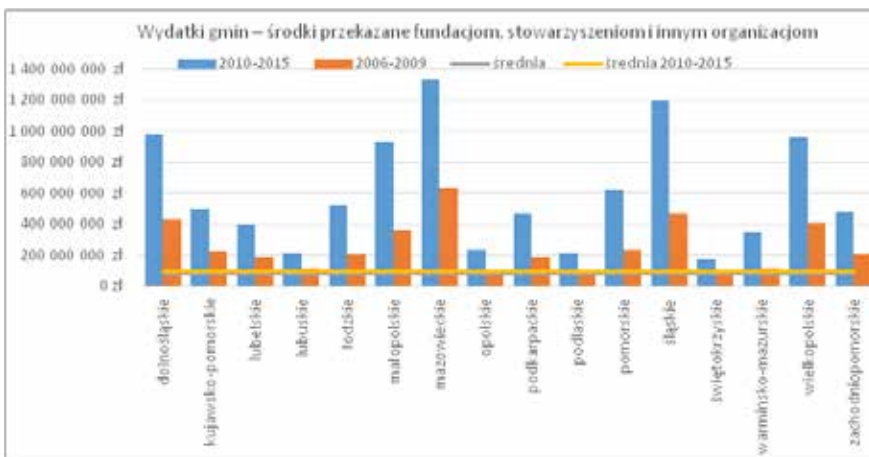
39 Opracowania map pochodzą ze strony: <https://www.mojapolis.pl/>. Przeciętne roczne przychody fundacji i stowarzyszeń w 2015 r. (mediana) na podstawie danych zebranych w badaniu „Kondycja sektora organizacji pozarządowych w Polsce 2015” przeprowadzonym w IV-IX 2015 na ogólnopolskiej, losowej próbie 4 tys. stowarzyszeń i fundacji, sfinansowanym ze środków Funduszy EOG w ramach programu Obywatele dla Demokracji, Funduszu Inicjatyw Obywatelskich oraz środków Polsko-Amerykańskiej Fundacji Wolności”.

40 Wskaźnik mówi o wartości środków przekazanych fundacjom, stowarzyszeniom i innym organizacjom przez jednostki samorządu terytorialnego szczebla gminnego. Wydatki te obejmują wsparcie bieżącej działalności organizacji, a także inwestycji. Wskaźnik mówi o wartości wydatków na poziomie gmin, tzn. że wartości wskaźnika dla obszarów wyższego rzędu (powiatów, województw) nie odnoszą się do wydatków administracji zarządzającej tymi obszarami, ale do ogólnej skali wydatków gmin na tych obszarach. Na przykład wartość wskaźnika dla województwa podlaskiego mówi o wydatkach gmin na terenie tego województwa, a nie wydatkach poniesionych przez samorząd szczebla wojewódzkiego. Źródło danych: Stowarzyszenie Klon/Jawor”.

Wykres nr 18. Projekty fundacji i stowarzyszeń, dofinansowane z funduszy UE w Polsce wg województw w latach 2008- 2014⁴¹.

PROJEKTY DOFINANSOWANE ZE ŚRODKÓW FUNDUSZU INICJATYW OBYWATELSKICH

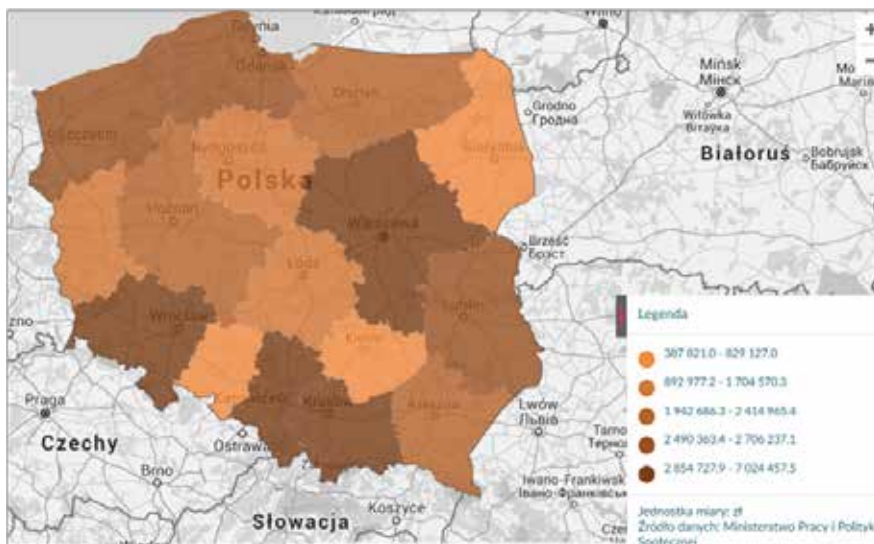
Poza funduszami unijnymi organizacje korzystają z innych programów dotacyjnych, m. in. Funduszu Inicjatyw Obywatelskich (FIO) oraz Fundacji Batorego. W roku 2013 organizacje pozarządowe w województwie warmińsko-mazurskim otrzymały w sumie 2 217 181 zł dotacji z FIO.

Źródło: www.mojapolis.pl

Mapka nr 8. Projekty dofinansowane z FIO na poziomie województw w 2013 r. ze wszystkich dziedzin.

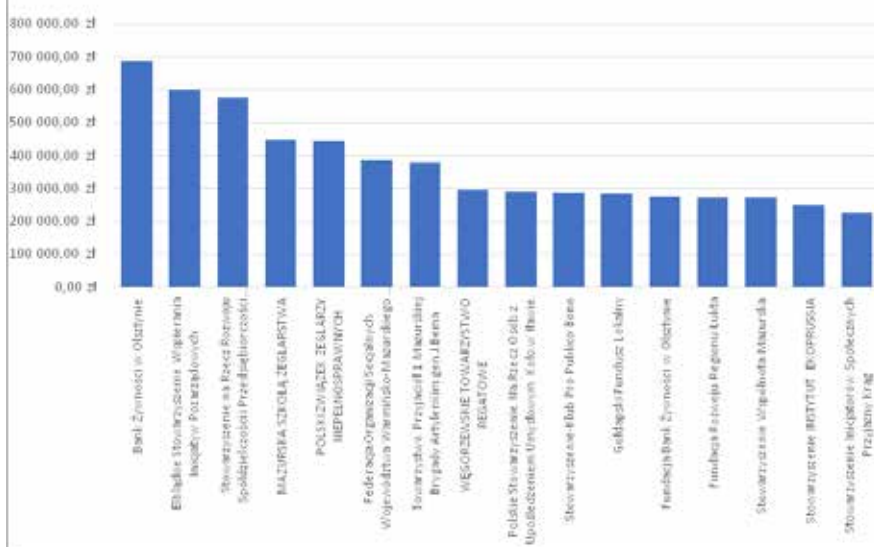
Najwięcej środków pozyskały organizacje z powiatów giżyckiego (365 188 zł) i węgorzewskiego (354 799 zł). Organizacje z powiatów: oleckiego, iławskiego, mrągowskiego i piskiego w roku 2013 nie pozyskały ani złotówki z Funduszu Inicjatyw Obywatelskich. Organizacje z Mrągowa nie pozyskały środków z omawianego Funduszu również w latach 2010 i 2012. Liderami w pozyskiwaniu środków z FIO w latach 2010-2013 były: Bank Żywności w Olsztynie, Elbląskie Stowarzyszenie Wspierania Inicjatyw Pozarządowych i Stowarzyszenie WAMA-COOP.

Źródło: www.mojapolis.pl

Wykres nr 19. Projekty dofinansowane z FIO w województwie warmińsko-mazurskim ze wszystkich dziedzin na poziomie organizacji w latach 2010-2013.

Warto również zwrócić uwagę na to, że wnioskodawcami projektów dotowanych w ramach FIO są głównie organizacje z małych miejscowości i wsi.

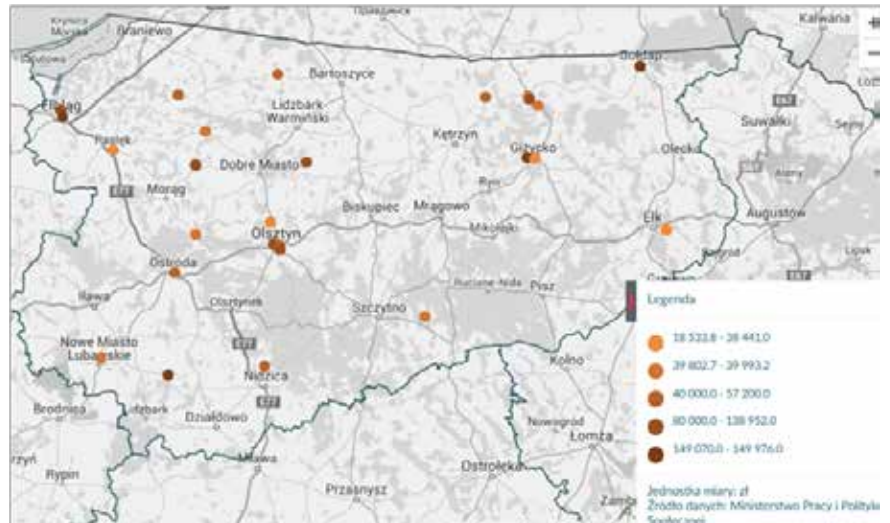
Źródło: www.mojapolis.pl

41 Opracowania map pochodzą ze strony: <https://www.mojapolis.pl/>. „Wartość dofinansowania projektów ze środków unijnych (funduszy strukturalnych na lata 2007-2013), zrealizowanych przez fundacje i stowarzyszenia. Dane o projektach przyporządkowane zostały do siedziby organizacji. Źródło danych: MIR (baza SIMIK)”.

Mapka nr 9. Projekty dofinansowane z FIO na poziomie punktowym.

PROJEKTY DOFINANSOWANE ZE ŚRODKÓW FUNDACJI BATOREGO

Środki finansowe dystrybuowane przez Fundację Batorego pochodzą z różnych programów i źródeł, są to np. program Obywatele dla Demokracji (finansowany z funduszy EOG), Masz Głos Masz Wybór (współfinansowany ze środków Trust for Civil Society in Central and Eastern Europe), Równe Szanse (finansowany z darowizn firm i osób prywatnych). Suma dotacji przyznanych NGO z naszego województwa w roku 2014 to 2 213 029 zł.

Jest to wysoki wynik w skali całego kraju. Więcej środków z Fundacji Batorego pozyskały tylko organizacje z województw: mazowieckiego (27 477 052 zł), małopolskiego (6 960 516 zł) i śląskiego (3 268 076 zł). Liderem pozyskiwania dotacji wdrażanych przez Fundację Batorego jest w naszym województwie Nidzicka Fundacja Rozwoju NIDA, która w latach 1989-2014 pozyskała z tego źródła ponad 16 mln zł.

Wykres nr 20. Projekty dofinansowane przez Fundację Batorego na poziomie organizacji w latach 1989- 2014 ze wszystkich dziedzin.

PROJEKTY ORGANIZACJI POZARZĄDOWYCH ZWIĄZANE Z BUDOWĄ INFRASTRUKTURY SPOŁECZNEJ

Środki z funduszy UE w okresie 2009-2014 na dofinansowanie infrastruktury otrzymały 3 organizacje (Centra rehabilitacyjne na rzecz osób niepełnosprawnych): Stowarzyszenie na rzecz Pomocy Dzieciom i Młodzieży Niepełnosprawnej i Osób Pokrzywdzonych w Wyniku Wypadków Komunikacyjnych PROMYK, Towarzystwo Wiedzy Powszechnej, Oddział Regionalny w Olsztynie, Polskie Stowarzyszenie na rzecz Osób z Upośledzeniem Umysłowym, Koło w Olsztynie.

Źródło: www.mojapolis.pl

WSPÓŁPRACA ORGANIZACJI I SAMORZĄDÓW LOKALNYCH W/G BADAŃ METODOLOGIĄ LOKALNEGO INDEKSU JAKOŚCI WSPÓŁPRACY

Biorąc pod uwagę analizę jakości życia mieszkańców oraz problematyki włączania społecznego istotne jest przyjrzenie się jak wygląda jakość współpracy pomiędzy organizacjami pozarządowymi a administracją publiczną. Badanie Lokalnego Indeksu Współpracy przeprowadzone w okresie 2014-2015 roku w organizacjach pozarządowych i jednostkach administracji publicznej w województwie warmińsko-mazurskim wskazuje na pozytywny obraz tej współpracy. Badania zostały przeprowadzone w ramach projektu „Gotowi na Model” i „Modelowy Samorząd” realizowanych przez Stowarzyszenie ESWIP przy zastosowaniu formularza, w którym oceniane były następujące obszary: tworzenie polityk publicznych, realizacja zadań publicznych oraz rozwijanie infrastruktury współpracy. Każdy obszar był oceniany w skali od 1 do 5, gdzie 1 oznacza „nie współpracuje się nam dobrze”, a 5 „współpracuje się nam bardzo dobrze”.

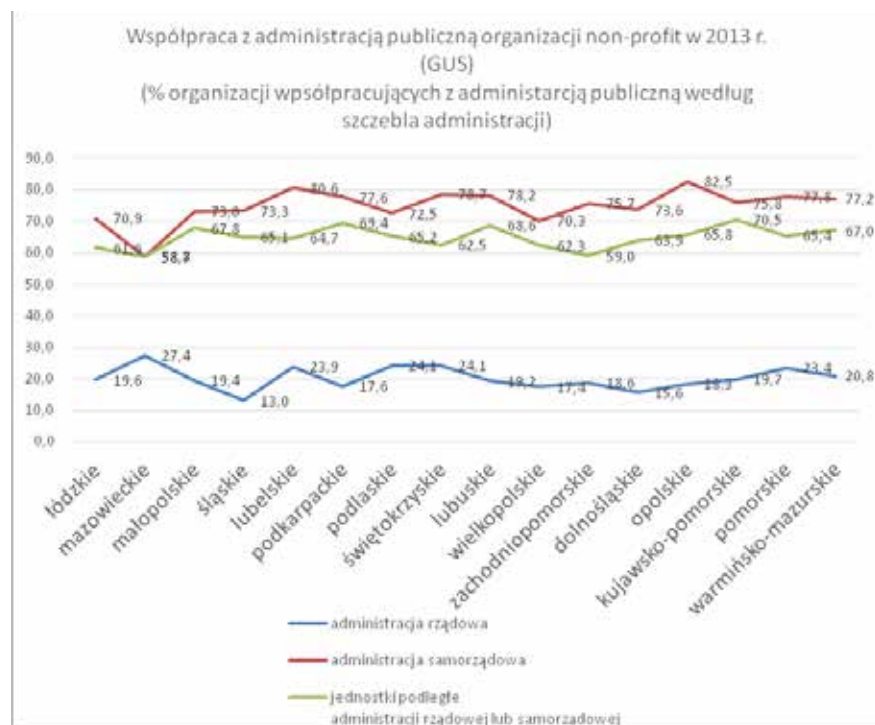
We wszystkich obszarach współpracy podlegających ocenie w badaniu ogólna ocena dla województwa wyniosła 4. Spośród gmin biorących udział w badaniu najwyższą ocenianą była gmina Gietrzwałd, która otrzymała niemal idealne noty we wszystkich trzech obszarach: w zakresie tworzenia polityk publicznych – 4,75, realizacji zadań publicznych – 4,87, rozwijanie

infrastruktury współpracy 4,75. Pozostałe badane JST zostały ocenione nieco niżej: gmina Elbląg otrzymała oceny odpowiednio – 3, 4, 4,5; miasto Elbląg – 3, 4, 3,1; powiat ostródzki – 3, 4, brak oceny.

WSPÓŁPRACA ORGANIZACJI Z ADMINISTRACJĄ WEDŁUG BADAŃ GŁÓWNEGO URZĘDU STATYSTYCZNEGO

Zdecydowana większość organizacji z obszaru naszego województwa podejmuje współpracę z administracją publiczną. W roku 2013 współpracę taką podjęło 85,8% organizacji. Najczęściej organizacje współpracują z organami administracji samorządowej (77,2%). We współpracy z organami administracji rządowej weszło jedynie 20,8% z nich.

Wykres nr 21. Współpraca z administracją publiczną organizacji non-profit w 2013 (GUS); (% organizacji współpracujących z administracją publiczną według szczebla administracji).

Przeciętna ogólna ocena współpracy z administracją samorządową (w skali od 1 do 4) jest stosunkowo wysoka – w roku 2013 wyniosła 3,2. Jest to wynik zbliżony do średnich ocen w skali kraju, które wahają się między 3,1 a 3,2. Najwyżej ocenione zostały następujące obszary: dostępności informacji o działaniach samorządu – 3,3; kompetencje urzędników kontaktujących się bezpośrednio z organizacjami – 3,3; wiedza urzędu o sytuacji i warunkach funkcjonowania organizacji pozarządowych – 3,1; przychylność wobec organizacji – 3,1. Najniżej ocenione zostały natomiast: dostępności środków finansowych dla organizacji pozarządowych (2,8) i włączanie organizacji w planowanie i podejmowanie istotnych decyzji i uchwał (2,8).

Źródło: GUS.

Wykres nr 22. Współpraca organizacji z administracją publiczną w 2013 (GUS); (% organizacji współpracujących według celu współpracy).

Organizacje pozarządowe zdecydowanie najczęściej podejmują współpracę z urzędami miast i gmin, rzadziej z Urzędem Marszałkowskim i starostwami. Tendencja ta jest charakterystyczna dla całego kraju, co obrazuje Wykres nr 23. W naszym województwie w roku 2013 ponad połowa organizacji (56,4%) nawiązała współpracę z urzędami gminy lub miasta, ze starostwami – 11,9%, a Urzędem Marszałkowskim 8,8%.

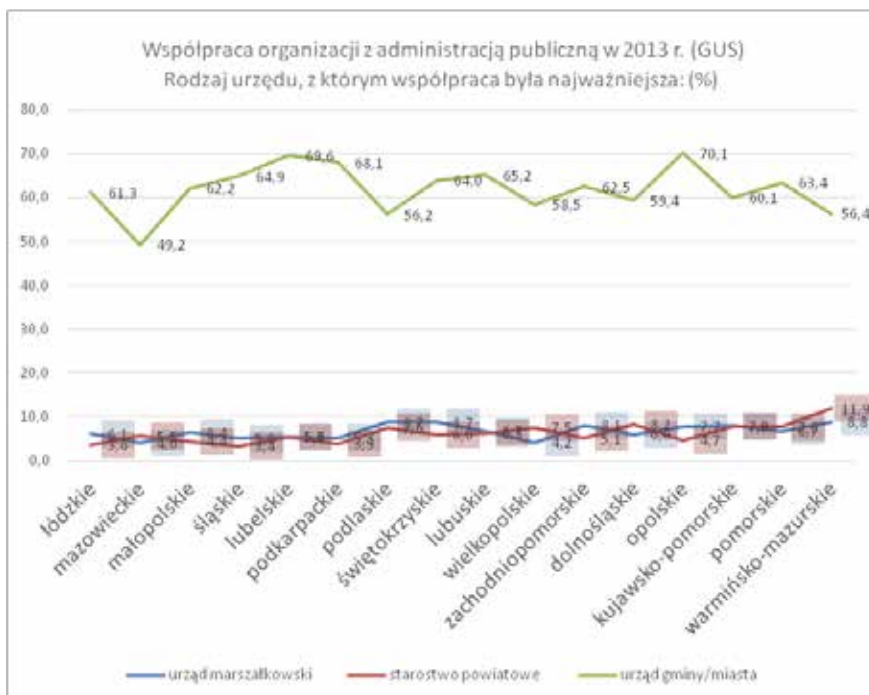

Źródło: GUS.

Wykres nr 23. Współpraca organizacji z administracją publiczną w 2013 (GUS). Rodzaj urzędu, z którym współpraca była najważniejsza: (%).

WSPÓŁPRACA ORGANIZACJI POZARZĄDOWYCH Z SEKTORAMI – WEWNĘTRZNE I ZEWNĘTRZNE PARTNERSTWA SEKTORA

Współczynnik współpracy wewnątrzsektorowej w sektorze organizacji non-profit wynosi 59,5%. Najczęściej partnerami tego typu współdziałania są stowarzyszenia i fundacje (48,7%), rzadziej związki zawodowe i partie polityczne (24,6%), społeczne podmioty wyznaniowe (10,3%), organizacje samorządu zawodowego i gospodarczego i organizacje pracodawców (6,6%).

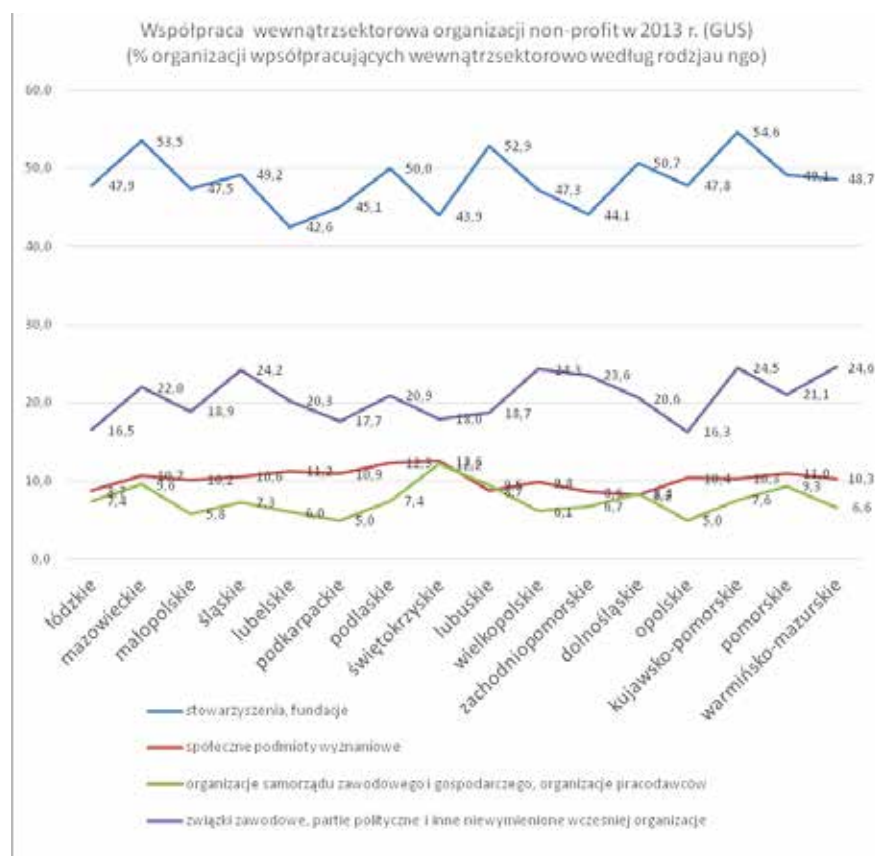
Źródło: GUS.

Wykres nr 24. Współpraca wewnątrzsektorowa organizacji non-profit w 2013 (GUS); (% organizacji współpracujących wewnątrzsektorowo według rodzaju ngo).

Jedynie co 3 organizacja z naszego województwa wchodzi we współpracę z przedsiębiorcami (33,1%). Najczęściej partnerami są przedsiębiorcy prywatni (30,8%), rzadziej przedsiębiorstwa państwowe (11,2%) i spółdzielnie (5,4%). 30,9% organizacji współpracuje zarówno z organizacjami non-profit, jak i administracją publiczną, 24,4% tylko z podmiotami administracji publicznej, a 7,9% organizacji nie podejmuje żadnej współpracy z innymi instytucjami, urzędami czy organizacjami.

WSPÓŁPRACA ORGANIZACJI POZARZĄDOWYCH Z SEKTORAMI – WEWNĘTRZNE I ZEWNĘTRZNE PARTNERSTWA LOKALNE

Zakres współpracy organizacji non-profit w 2013 r. (GUS) (% organizacji współpracujących według rodzaju współpracy).

Źródło: GUS.

WSPÓŁPRACA ORGANIZACJI POZARZĄDOWYCH Z SEKTORAMI - WEWNĘTRZNE I ZEWNĘTRZNE PARTNERSTWA SEKTORA

„Sieci organizacji zalicza się do infrastruktury sektora pozarządowego i jako takie właściwie nie są obiektem osobnego zainteresowania badawczego. W prowadzonych regularnie przez Stowarzyszenie Klon/Jawor badaniach kondycji trzeciego sektora w Polsce zjawisko sieciowania i sieci organizacji nie są wyodrębnione jako odrębny problem badawczy (...).

Z badań wynika, że co trzecia organizacja pozarządowa jest członkiem regionalnych lub branżowych porozumień, zaś w ostatnim czasie utrzymuje się trend wzrostowy, jeśli chodzi o członkostwo w tego typu sieciach. Najwyższym współczynnikiem usieciowienia charakteryzują się takie branże, jak sport, turystyka, rekreacja i hobby, zaś najniższym branże kultury i sztuki oraz edukacji i wychowania (...).”

„(...)Województwo warmińsko-mazurskie charakteryzuje się bardzo dobrze rozwiniętą strukturą dojrzałych sieci organizacji. Ogólna sieć organizacji skupia około 12% organizacji mających siedzibę w województwie i opiera się o powiatowe reprezentacje. Stan sieci organizacji w tym województwie może zostać uznany za modelowy w skali kraju.”

Geografia sieci

„Na terenie województwa warmińsko-mazurskiego zidentyfikowaliśmy 39 sieci organizacji o różnym charakterze i zasięgu działania: 1 ogólna, 9 branżowych, 7 tematycznych, 22 lokalne. Na terenie następujących powiatów województwa warmińsko-mazurskiego zlokalizowane są lokalne ogólne sieci organizacji pozarządowych: miasta na prawach powiatu – Elbląg, Olsztyn; powiaty ziemskie – bartoszycki, braniewski, działowski, elbląski, ełcki, giżycki, gołdapski, iławski, kętrzyński, lidzbarski, mrągowski, nidzicki, nowomiejski, olecki, olsztyński, ostródzki, piski, szczycieński, węgorzewski”⁴².

5. WNIOSKI I REKOMENDACJE

Przedstawione poniżej wnioski i rekomendacje podporządkowane są pięciu priorytetom Strategicznej Mapy Drogowej. Wniosek i rekomendacje zostały skonsultowane oraz uzupełnione o opinie Regionalnego Panelu Ekspertów powołanego dla opracowania i wdrażania Strategicznej Mapy Drogowej Rozwoju Społeczeństwa Obywatelskiego w Polsce. III Sektor dla Polski, który odbył się w dniu 19 grudnia 2016 r. w Olsztynie.

5.1 EDUKACJA NA RZECZ AKTYWIZACJI OBYWATELSKIEJ

Szukając odpowiedzi na pytania badawcze dotyczące obszaru aktywizacji obywatelskiej w pierwszym etapie badań, pod uwagę wzięto przede wszystkim:

- a) Zbiórki publiczne;
- b) Przekazywanie 1% z podatku dochodowego od osób fizycznych;
- c) Frekwencja w wyborach samorządowych (faktyczna oraz deklaracyjna);
- d) Wolontariat w organizacjach pozarządowych;
- e) Środki finansowe pozyskane przez organizacje pozarządowe na działania z obszaru wsparcia społeczeństwa obywatelskiego.

WNIOSKI

Pierwszym istotnym wnioskiem jest potrzeba poznania zagadnienia edukacji obywatelskiej w systemie oświaty. W kolejnych badaniach należy uwzględnić obszar edukacji obywatelskiej w szkołach (podstawowych, średnich, wyższych). Wątek edukacji obywatelskiej w systemie edukacji dotyczyć powinien pytań o zakres i jakość współpracy z organizacjami pozarządowymi, potencjał organizacji do bycia partnerem dla placówek oświatowych w tym zakresie; programowe założenia i realizację edukacji obywatelskiej (w opinii nauczycieli) oraz identyfikację obszarów współpracy pomiędzy szkołami a organizacjami pozarządowymi. Niewątpliwie jest to jeden z istotniejszych obszarów badawczych dla odpowiedzi na pytania o stan edukacji na rzecz aktywizacji obywatelskiej, a brak danych w tym zakresie jest dużą barierą. Z uwagi na charakter pierwszego etapu badania (metodologię, w tym dostępność danych) na tym etapie raportu niestety obszar ten nie mógł zostać uzupełniony.

Przechodząc do wniosków dotyczących stanu edukacji obywatelskiej w województwie warmińsko-mazurskim można podsumować poniższymi wnioskami:

W województwie warmińsko-mazurskim postawy obywatelskie są zakorzenione w świadomości obywateli. Wiemy co powinniśmy, czy raczej czego się oczekuje od nas jako obywatela i chcemy być postrzegani jako dobrzy obywatele. Jest to efekt oczekiwań społecznych. Jednocześnie zjawisko można metaforycznie określić mianem niepraktykującego obywatela (analogicznie do potocznego określenia tzw. niepraktykujący katolik), co oznacza, że duża część mieszkańców Warmii i Mazur wie, że należy wziąć udział w wyborach, ale nie bierze; wie, że należy angażować się w działania obywatelskie, ale tego nie czyni... Edukacja obywatelska powinna taką postawę stopniowo zmieniać.

Z drugiej strony aktywność społeczna (w odróżnieniu od aktywności obywatelskiej) jest zdecydowanie mocnym potencjałem dla rozwoju kapitału społecznego. Organizacje pozarządowe na Warmii i Mazurach angażują w największym stopniu wolontariuszy zewnętrznych, a także znacznie częściej korzystają z pracy społecznej swoich członków niż w pozostałych regionach Polski. Należy jednak zaznaczyć, iż dotyczy to tzw. formalnego wolontariatu (zorganizowanego przez organizacje pozarządowe). Wolontariat nieformalny (np. angażowanie się na rzecz swojej społeczności) jest zdecydowanie niższy niż w Polsce.

W województwie warmińsko-mazurskim aktywnie działają organizacje pozarządowe na rzecz rozwoju społeczeństwa oby-

42 Skrzypiec R., Sytuacja sieci organizacji pozarządowych oraz zjawisko sieciowania na obszarze Polski w podziale na województwa na obszarze Polski. Ekspertyza na zlecenie Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej, Warszawa 2013.

watelskiego (aplikują i realizują projekty z tego obszaru). Postawy obywatelskie są zakorzenione wśród dorosłych mieszkańców Warmii i Mazur, co jest potencjałem do wykorzystania w przyszłości. Edukacja obywatelska powinna być zatem ukierunkowana na stwarzanie możliwości aktywności w życiu publicznym w szczególności na terenach miejskich. Działania muszą być skierowane nie tyle na przekonywanie o cnotach obywatelskich i potrzebie kultywowania ich, ale na tworzenie praktycznej możliwości udziału w życiu publicznym z poszanowaniem oraz uwzględnieniem świadomości obywateli w sprawach, których ta aktywność dotyczy (np. dostarczaniem odpowiednich informacji, zrozumiałością języka, przyjazne i powszechne, dostępne formy wyrażania opinii itp.).

Edukacja obywatelska posiada dobre fundamenty świadomości oczekiwanych postaw społecznych wśród społeczności (czyli wiedzy o tym, jakich postaw oczekuje się od nas jako obywateli, co powinniśmy robić, jakie zachowania powinny być praktykowane oraz, że takie postawy i zachowania są pożądane i oczekiwane) oraz silnego sektora pozarządowego świadomego potrzeb działania na rzecz budowy społeczeństwa obywatelskiego, co potwierdza fakt organizowania aktywności społecznej i działalności na rzecz rozwoju społeczeństwa obywatelskiego (wskaźnik: projekty finansowane ze środków zewnętrznych w tym obszarze).

Pozostaje do zbadania oraz zweryfikowania obszar edukacji obywatelskiej w ramach systemu oświaty (w tym współpracy sektora ze szkołami w celu uzupełniania ofert edukacyjnej w tym zakresie). W opinii organizacji pozarządowych do rozstrzygnięcia zostaje teza o braku systemowych rozwiązań dot. edukacji obywatelskiej w systemie szkolnictwa. Współpraca z organizacjami pozarządowymi nie jest wykorzystywana, a w województwie działają organizacje o zróżnicowanym potencjale i obszarach działalności, więc istnieją możliwości do wzrostu intensywności partnerskiej współpracy szkół i organizacji. Jedną z form praktykowania aktywności społecznej są szkolne koła wolontariatu, których liczba jest niska (dane wg opinii panelu ekspertów)⁴³.

Najniższy poziom wykształcenia mieszkańców województwa warmińsko-mazurskiego nie osłabił ich aktywności społecznej, co może być potencjałem dla indywidualnej aktywności obywatelskiej. Jeśli bowiem mieszkańcy podejmują się działań społecznych (bez względu na ich przyczynę), to doświadczenia sprawczości wspólnoty zorganizowanej w konkretne działania, w rozwiązywanie konkretnych problemów, czy zaspokajanie potrzeb wspólnoty, jest dobrym przykładem możliwości aktywności i wpływu. (Oczywiście przy założeniu, że owo poczucie wpływu występuje w stopniu, który pozwala na pozytywny przykład).

REKOMENDACJE

Rekomendacje, wypracowane przez autorów oraz Regionalny Panel Ekspertów, w zakresie aktywizacji obywatelskiej dotyczą wzrostu edukacji obywatelskiej w systemie oświaty oraz rozwoju wolontariatu w zakresie form wolontariatu, organizacji, oraz współpracy ze szkołami i promocji pozytywnego wizerunku wolontariusza.

Pierwszy obszar rekomendacji koncentruje się na aktywności obywatelskiej wśród uczniów i dotyczy wdrożenia działań, które wprowadzą lub zwiększą edukację obywatelską w szkołach. Istotą niemal wszystkich działań w tym obszarze jest współpraca lokalnych organizacji pozarządowych z instytucjami systemu oświaty, a przede wszystkim ze szkołami. Działania dążą do wdrażania, wykorzystywania istniejących rozwiązań (np. scenariuszy lekcji edukacji obywatelskiej, modeli pracy animatorów społecznych, funkcjonowania centrów wolontariatu itp.). Niektóre formy udziału uczniów w życiu publicznym powinny zostać poddane ewaluacji pod względem skuteczności i adekwatności (np. funkcjonowanie samorządów szkolnych). Dla wypracowania trafnych działań niezbędne są etapy diagnoz w tym obszarze. Działania wymagają także przygotowania zasobów, w tym wiedzy i umiejętności wdrażania edukacji obywatelskiej w nauczaniu oraz tworzenia narzędzi, form umożliwiających praktykowanie postaw obywatelskich adekwatnie do wieku oraz umiejętności (np. gazetki szkolne, wewnętrzne konsultacje, wybory do samorządów szkolnych itp.). Zagadnienie edukacji obywatelskiej w systemie edukacji wymaga więc zaplanowania programu w tym zakresie, aby logicznie, spójnie oraz kompleksowo wdrażać proponowane działania.

Drugi cel koncentruje się na aktywności społecznej i wyznacza działania, które dążą do budowania systemowego, stałego udziału w życiu społecznym zarówno dzieci i młodzieży, jak i osób dorosłych. Istotą działań jest wzrost wolontariatu stałego, dla którego przestrzeń tworzyć powinny organizacje pozarządowe (budując swoje umiejętności we współpracy z wolontariuszami w organizacji, w tym również swoim członkami) oraz samoorganizacja lokalnej społeczności (np. koła wolontariatu). Celem jest więc wzrost aktywności społecznej w oparciu o systemowy (stały/systematyczny) udział w życiu społecznym lokalnych wspólnot, umiejętność wykorzystania potencjału społecznego dla rozwiązywania problemów społecznych i zaspokajania lokalnych potrzeb w ramach współpracy samorządów lokalnych z organizacjami pozarządowymi oraz uwzględnianie takich form współpracy przy tworzeniu i realizacji lokalnych polityk publicznych (co jednocześnie tworzy przestrzeń, miejsce, zapotrzebowanie na włączanie się lokalnej społeczności w życie wspólnoty właśnie w ramach wolontariatu). Kluczem są więc działania wokół rozwoju wolontariatu (przede wszystkim systematycznego, stałego).

1. Wzrost edukacji obywatelskiej w systemie oświaty (w tym we współpracy z organizacjami pozarządowymi).
  - a) Opracowanie przez samorządy lokalne oraz organizacje pozarządowe i scenariuszy lekcji dot. obywatelskości i ich upowszechnienie.
  - b) Współpraca ze szkołami/jednostkami organizacyjnymi samorządów gminnych dot. edukacji w zakresie rekomendacji uwzględniania edukacji obywatelskiej w programach nauczania oraz inicjowania współpracy szkół i organizacji pozarządowych.

43 Regionalny panel ekspertów (III Sektor dla Polski. Strategiczna Mapa Drogowa Rozwoju Społeczeństwa Obywatelskiego w Polsce) w dn. 19.12.2016 w Olsztynie.

- c) Współpraca organizacji pozarządowych ze szkołami w zakresie nauki i rozwoju obywatelskości (np. świetlica, wypełnianie wolnego czasu itp.).
  - d) Projekty edukacyjne w ramach środków unijnych powinny uwzględniać zagadnienia rozwoju kompetencji obywatelskich.
  - e) Opracowanie katalogu działań dot. rozwoju kompetencji społeczno-obywatelskich uczniów, możliwych do realizacji przez organizacje w ramach partnerskich projektów edukacyjnych.
  - f) Edukacja nauczycieli w zakresie kompetencji obywatelskich we współpracy z Ośrodkiem Doskonalenia Nauczycieli oraz Kuratorium Oświaty oraz w ramach projektów edukacyjnych.
  - g) Upowszechnienie modelu (konspektów) edukacji obywatelskiej w szkołach.
  - h) Zbadanie adekwatność form edukacji obywatelskiej w praktyce wśród uczniów w tym działalności samorządów szkolnych w zakresie ich funkcjonowania dla wypracowania inicjatyw szkół i organizacji pozarządowych na rzecz rozwoju partycypacji obywatelskiej uczniów w życiu szkoły oraz lokalnej społeczności.
  - i) Działania edukacyjne dotyczące zasad funkcjonowania państwa (ustroju oraz zasad, procedur, właściwości rzeczowej, organizacji samorządu itp.) dla powszechnej wiedzy podstawowej obywateli niezbędnej dla rozwoju aktywności obywatelskiej.
  - j) Rok 2018 w województwie warmińsko-mazurskim ogłosić rokiem Edukacji Obywatelskiej (wraz z organizacją konferencji nt. edukacji obywatelskiej, współpracy organizacji pozarządowych, szkół, kuratoriów oświaty, nauczycieli itd.).
2. Wzrost rozwoju wolontariatu w zakresie jego form, organizacji, oraz współpracy ze szkołami i promocji pozytywnego wizerunku wolontariusza.
- a) Edukacja małych organizacji pozarządowych w zakresie aktywizacji społecznej w ramach wolontariatu w swojej działalności (akcyjnego, stałego) w tym wypracowanie narzędzi dla zachęcania/tworzenia miejsca w organizacji dla wolontariuszy.
  - b) Opracowanie/ upowszechnienie przewodników/modeli w zakresie pozyskiwania oraz współpracy z wolontariuszami przez organizacje pozarządowe.
  - c) Pomoc we wdrażaniu wolontariatu w organizacji (np. mentoring/ doradztwo/dobre praktyki).
  - d) Zwiększenie liczby lokalnych centrów wolontariatu (np. kół wolontariatu w szkołach i instytucjach użyteczności publicznej).
  - e) Aktualizacja Programu Rozwoju Wolontariatu w Województwie Warmińsko-Mazurskim.
  - f) Wzmocnienie etosu działacza, społecznika poprzez promocję, dobre przykłady itp. (z uwzględnieniem ciągłości historycznej, genezy).
  - g) Wzrost zaangażowania przedstawicieli organizacji pozarządowych w działalność wolontarystyczną w działalności swojej organizacji
  - h) Wzmocnienie Sieci Wolontariatu Warmii i Mazur.

5.2 JAKOŚĆ ŻYCIA I WŁĄCZENIE SPOŁECZNE

Szukając odpowiedzi na pytania dotyczące obszaru jakości życia i włączenia społecznego w pierwszym etapie badań uwzględnione zostały:

- a) Liczba organizacji (fundacji i stowarzyszeń) w województwie warmińsko-mazurskim;
- b) Współpraca organizacji i samorządów lokalnych w/g badań metodologią Lokalnego Indeksu Jakości Współpracy;
- c) Współpraca organizacji z administracją według badań Głównego Urzędu Statystycznego;
- d) Wydatki gmin - środki przekazane organizacjom pozarządowym;
- e) Projekty dofinansowane ze środków Unii Europejskiej w perspektywie finansowej 2008-2014;
- f) Projekty dofinansowane ze środków Funduszu Inicjatyw Obywatelskich;
- g) Projekty organizacji pozarządowych związane z budową infrastruktury społecznej.

Agregacja i analiza danych dotyczących wymienionych wskaźników obrazuje potencjał oraz możliwości realizacji działań na rzecz wzrostu jakości życia i włączenia społecznego z wykorzystaniem zarówno finansowych, jak i niefinansowych form współpracy. Do udzielenia pełnej odpowiedzi na postawione pytania w dalszych etapach badawczych należy zbadać przede wszystkim zagadnienia standaryzacji oraz jakość świadczonych przez organizacje usług, niszowości oraz alternatywności działań organizacji pozarządowych względem innych sektorów, adekwatności wsparcia organizacji do rzeczywistych potrzeb społecznych, innowacji społecznych oraz upodmiotowienia beneficjentów.

WNIOSKI

W województwie warmińsko-mazurskim jest duża liczba organizacji pozarządowych przypadających na jednego mieszkańca, a jednocześnie najwięcej z organizacji (w skali kraju) korzysta z wolontariuszy zewnętrznych. Pod względem wniosku dla Polski w zakresie rozwoju sektora obywatelskiego (wniosek wcześniej już przywołany z Diagnozy Społecznej) tj. tego, że sektor obywatelski w ramach organizacji pozarządowych nie rozwija się, nie angażuje coraz to większej liczby mieszkańców w swoje struktury (przynależność do organizacji pozarządowej oraz pełnienie w niej funkcji) województwo warmińsko-mazurskie nie odbiega od wniosku dla Polski. Temu wskaźnikowi nie sprzyjają w naszym województwie poziom ubóstwa oraz wykształcenia.

Według Regionalnego Panelu Ekspertów wysoka liczba organizacji pozarządowych wynika właśnie z dotkliwych problemów społecznych, w szczególności ubóstwa. Społeczeństwo organizuje się więc (w organizacje pozarządowe) szukając dodatkowych działań pomagających w rozwiązywaniu tego problemu, ponieważ rozwiązania państwowe (systemowe) nie są wystarczające. Należy wziąć pod uwagę, iż taki charakter organizowania się społeczeństwa z jednej strony uczy postaw aktywności wspólnot w rozwiązywaniu swoich problemów, a z drugiej strony wyczerpuje nasz potencjał dla zaspokajania podstawowych potrzeb wynikających z problemów np. ubóstwa. Powoduje to ograniczone lub niemal żadne możliwości do udziału w życiu publicznym, na które może nie starczać czasu, siły, możliwości... Jednocześnie jest to spójne i wzajemnie się wzmacnia z poczuciem sprawczości, które mamy zdecydowanie wyższe jeśli chodzi o aktywność społeczną (np. pomoc socjalna, WOŚP, banki żywności, hospicja, wolontariat itd.) niż aktywność publiczną (np. udział w konsultacjach, wyborach, wspólnych zespołach powoływanych przez samorządy itp.). Dla aktywności społecznej czujemy się też często bardziej kompetentni niż dla aktywności obywatelskiej. Poziom wykształcenia na Warmii i Mazurach nie prognozuje pozytywnego wzrostu postaw i kompetencji obywatelskich. Społeczność na Warmii i Mazurach wciąż wymaga przede wszystkim inwestycji w kapitał ludzki, a dopiero kolejnymi czy raczej współtowarzyszczymi działaniami powinny być inicjatywy na rzecz kapitału społecznego. Bez wzrostu poziomu wykształcenia oraz poziomu zamożności trudno prognozować wzrost wskaźników, które są miarą społeczeństwa obywatelskiego. Prawdopodobnie więc (jeśli uwzględnić dodatkowo salda migracji, strukturę ludności województwa pod względem wieku) nie nastąpi wzrost w wymiarach indywidualnej aktywności obywatelskiej oraz społecznej (np. udział w zebraniach, wolontariat, udział w konsultacjach). Alternatywą mogą być już funkcjonujące organizacje pozarządowe oraz ich rozwój (wzrost zasobów ludzkich, potencjału, możliwości realizacji działań na rzecz społeczności). Jednocześnie powstaje pytanie czy uwzględniając wszystkie powyższe zmienne oraz dane dotyczące liczby organizacji pozarządowych (na 10 tys. mieszkańców, wskaźnik jest omawiany w tym raporcie), których w województwa warmińsko-mazurskim jest najwięcej, uwarunkowania wpływające na jakość życia "nie wymuszają" korzystania z form organizacji pozarządowych, jako próby samopomocy, poprawy jakości swojego życia. W kolejnych badaniach warto więc zweryfikować trafność powyższej tezy, poprzez m.in analizę struktury sektora pozarządowego w województwie z uwzględnieniem branż oraz rodzaju działań (charytatywnych, pomocy socjalnej) wraz z zestawieniem źródeł przychodów tych organizacji. Taka analiza pozwoli postawić rekomendacje dotyczące potrzeb wsparcia sektora pozarządowego na Warmii i Mazurach.

Dla wzrostu jakości życia mieszkańców ważną formą działań jest współpraca, partnerstwa. Przyglądając się współpracy pomiędzy sektorem pozarządowym, a administracją samorządową (na poziomie lokalnym), najsłabsza (najniżej oceniana) jest współpraca w zakresie włączania organizacji pozarządowych w planowanie i podejmowanie istotnych decyzji i uchwał oraz dostępność środków finansowych dla organizacji pozarządowych. Wnioski potwierdzają dwa badania (GUS oraz studia przypadków wg metodologii Lokalnego Indeksu Jakości Współpracy). Najniżej ocenianą płaszczyzną współpracy jest tworzenie polityk publicznych (wg metodologii LIJW). Warto w tym miejscu odnotować, że jest to (najczęściej w opinii respondentów) obszar będący jednocześnie najtrudniejszym (wymagającym wiedzy oraz wysokich kompetencji obywatelskich tj. poszanowanie dobra wspólnego i interesu ogólnego) oraz najmniej sprawczym (mającym najmniejsze faktyczne przełożenie, wpływ na późniejszą realizację polityk publicznych oraz – co za tym idzie – również na działalność organizacji pozarządowych).

Drugi obszar jest pochodną problemów ubóstwa (czy szerzej dochodów PKB) w województwie, które odzwierciedla się w budżetach gmin. Wydatki gmin w zakresie środków przekazanych organizacjom pozarządowym są jednym z najniższych w Polsce. Paradoksalnie więc można potocznie określić to zdaniem: bieda pogłębia biedę. (Pamiętając, że przyglądamy się wynikom badań i danych pod kątem jakości życia mieszkańców – w tym działalności organizacji pozarządowych w tym zakresie). Być może trafną rekomendacją jest planowanie programów współpracy na poziomie powiatów i województwa przy uwzględnieniu wsparcia obszarów szczególnie „ubogich” (poziom ubóstwa oraz wydatki gmin) w zakresie realizacji polityk społecznych. Równie istotne jest planowanie działalności organizacji pozarządowych spójne z powyższym założeniem.

W kolejnych badaniach warto zbadać korelację pomiędzy poziomem wydatków gmin dla organizacji pozarządowych a poziomem ubóstwa (a także liczbą organizacji pozarządowych w gminie i strukturą ich przychodów). Rekomendacje potwierdzają wnioski, że organizacje pozarządowe w województwie warmińsko-mazurskim mają potencjał do aplikowania i realizowania projektów współfinansowanych ze środków zewnętrznych. W latach 2007-2014 24,5 % organizacji pozarządowych otrzymało środki z Unii Europejskiej (5 miejsce w Polsce). Jednocześnie suma tych środków plasuje się również na piątym miejscu, ale od końca. Średnia jest skuteczność organizacji w województwie w pozyskiwaniu środków z Funduszu Inicjatyw Obywatelskich, natomiast dość efektywnie aplikują organizacje o środki z Fundacji Batorego.

Biorąc pod uwagę liczbę zbiorów przypadających na 10 tys. mieszkańców, woj. warmińsko-mazurskie nie odbiega od kraju. W 2015 roku najwięcej zbiorów zorganizowanych było w powiatach – m. Olsztyn, olsztyńskim i mrągowskim. Najmniej w powiatach: nidzickim, szczywieńskim, iławskim i lidzbarskim. Wynika to z charakteru i struktury organizacji – ich liczby i obszaru działalności.

Niskie zasoby finansowe często współwystępują niewystarczającymi zasobami materialnymi, lokalowymi. Według Regionalnego Panelu Ekspertów, to właśnie brak infrastruktury lokalowej często blokuje organizacje pozarządowe w jej działaniach, rozwoju. Potencjał organizacji pozarządowych do działań na rzecz mieszkańców, ich jakości życia jest więc nie do końca wykorzystany (przez nie same, jak i możliwości współpracy w szczególności finansowej).

Wysoki poziom ubóstwa oraz dobra współpraca pomiędzy organizacjami pozarządowymi a samorządami lokalnymi w zakresie realizacji zadań publicznych oraz wzmacniania potencjału organizacji poprzez udostępnianie infrastruktury lokalowej oraz system wsparcia finansowego (poręczenia, pożyczki, fundusze na tzw. wkłady własne) wyznaczają kierunek i obszar

(przede wszystkim polityki społecznej) dla dalszych aktywności w oparciu o potencjał oraz potrzeby mieszkańców (oczywiście trafnie diagnozowane na poziomie lokalnym).

REKOMENDACJE

Regionalny Panel Ekspertów skonsultował oraz uzupełnił wnioski i rekomendacje w tym obszarze. Mają one na celu wzrost form współpracy samorządów z organizacjami pozarządowymi. Wszystkie działania wpisują się we wdrażanie „Modelu współpracy administracji publicznej i organizacji pozarządowych”. Model ten został wypracowany przy współpracy Departamentu Pożytku Publicznego w Ministerstwie Pracy i Polityki Społecznej, Związku Miast Polskich, Collegium Civitas, Forum Aktywności Obszarów Wiejskich, Instytutu Spraw Publicznych oraz Sieci SPLOT. Model współpracy określa trzy płaszczyzny współpracy:

1. Płaszczyzna dotyczy współpracy jednostek samorządu terytorialnego i organizacji pozarządowych w zakresie tworzenia polityk publicznych.
2. Płaszczyzna dotyczy współpracy samorządu z organizacjami w zakresie realizacji zadań publicznych.
3. Płaszczyzna dotyczy infrastruktury współpracy oraz tworzenia warunków do aktywności społecznej.

Realizacja poniższych rekomendacji jest więc wdrażaniem owego Modelu współpracy.

Wzrost form współpracy samorządu z organizacjami pozarządowymi:

- a) Udostępnianie infrastruktury lokalowej przez samorządy gminne organizacjom pozarządowym.
- b) Zawijazywanie partnerstw projektowych i rozwojowych pomiędzy samorządem a organizacjami pozarządowymi.
- c) Współpraca partnerska samorządów lokalnych z lokalnymi organizacjami pozarządowymi w zakresie planowania i realizacji projektów w obszarze rewitalizacji społecznej.
- d) Wprowadzenie zasad dialogu dot. usług publicznych z organizacjami pozarządowymi (identyfikacja usług publicznych oraz form ich zlecenia i realizacji; wypracowanie rozwiązań/rekomendacji dla wzrostu udziału organizacji pozarządowych w świadczeniu usług publicznych, a w szczególności usług społecznych).
- e) Przygotowywanie organizacji pozarządowych do przejmowania zadań zleconych od samorządu.
- f) Wzrost liczby zadań publicznych oraz usług społecznych zleczanych organizacjom pozarządowym.
- g) Wzrost liczby zadań publicznych zleczanych organizacjom w trybie ustawy o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie w trybie powierzenia oraz kontraktów wieloletnich.
- h) Wprowadzenie standardów współpracy pomiędzy samorządem a organizacjami w oparciu o „Model współpracy administracji publicznej i organizacji pozarządowych”.
- i) Promocja korzystania z klauzul społecznych przy zamówieniach publicznych samorządów.

5.3 PARTYCYPACJA OBYWATELSKA

Szukając odpowiedzi na pytania badawcze dotyczące obszaru partycypacji obywatelskiej w pierwszym etapie badań pod uwagę zostały wzięte:

- a) Konsultacje społeczne (udział oraz sposób prowadzenia);
- b) Frekwencja w wyborach samorządowych;
- c) Udział w zebraniach oraz zabieranie na nich głosu;
- d) Współpraca organizacji pozarządowych oraz samorządu w ramach i płaszczyzny Modelu współpracy w/g metodologii Lokalnego Indeksu Jakości Współpracy;
- e) Rady Działalności Pożytku Publicznego;
- f) Projekty organizacji pozarządowych w rozwoju aktywności obywatelskiej.

Oczywiście, wymienione wyżej wskaźniki nie obrazują całego stanu, który można uzupełniać o zagadnienia dotyczące kontroli publicznej, rzecznictwa organizacji, ciał dialogu obywatelskiego, debat publicznych, inicjatywy lokalnej, budżetu obywatelskiego oraz procesów wypracowywania, monitorowania i ewaluacji lokalnych polityk publicznych. Udział mieszkańców oraz organizacji pozarządowych w życiu publicznym można jednak ocenić na podstawie dostępnych danych, które obrazują stan aktywności publicznej.

WNIOSKI

Podsumowując analizę dostępnych danych kształtuje się poniższy opis partycypacji obywatelskiej w województwie warmińsko-mazurskim. Mieszkańcy województwa warmińsko-mazurskiego raczej akceptują demokrację, jako dobrą formę rządów, posiadają świadomość swoich powinności (oczekiwań) obywatelskich, jednak zdecydowanie rzadziej praktykują obywatelstwo indywidualnie. Warto zauważyć, że mamy wciąż zakorzenione postawy aktywności obywatelskiej skierowanej przeciwko czemuś, a nie za czymś. Wynika to z historycznych uwarunkowań społeczeństwa obywatelskiego w Polsce, dlatego też tak trudno nam się angażuje w sprawy, które nie są opozycyjne. Na przykładzie wniosków z badania przeprowadzonego wśród mieszkań-

ców Elbląga⁴⁴, potwierdzają się wcześniejsze wyniki, że najchętniej angażujemy się w sprawy lokalne, najbliższe, które mają na nas największy wpływ i na jakość naszego życia. Wyniki badania perspektyw wzrostu partycypacji obywatelskiej w Elblągu pokazały, iż zdecydowanie największe zainteresowanie mieszkańców dotyczy spraw Elbląga (70 % deklaruowało duże, a 19 % bardzo duże zainteresowanie sprawami swojego miasta).

Barierą w aktywnym udziale jest niskie poczucie sprawczości obywateli. Partycypacja publiczna z udziałem organizacji pozarządowych jest za to mocną stroną dla rozwoju województwa warmińsko-mazurskiego. (Województwo jest liderem w zakresie konsultacji: liczba organizacji pozarządowych biorąca udział w konsultacjach społecznych). Analogicznie jak we wnioskach dotyczących edukacji obywatelskiej, również i w tym obszarze, tam gdzie występują zorganizowane i przygotowane formy aktywności jest to wykorzystywane dość skutecznie (w ramach organizacji, przez samorządy np. budżet obywatelski). Warto jednak zauważyć, że w naszym województwie to właśnie sektor pozarządowy wpływa na aktywność społeczną i obywatelską. Kolokwialnie generalizując można stwierdzić, że: „społeczeństwo obywatelskie Warmii i Mazur organizacjami pozarządowymi stoi”. (Dalszy rozwój jest jednak ściśle uzależniony od rozwoju gospodarczego regionu - w tym poziomie wykształcenia mieszkańców).

To jest dobra prognoza dla rozwoju współpracy w zakresie tworzenia polityk publicznych oraz partycypacji poprzez rady działalności pożytku publicznego (dynamika współpracy z udziałem rad działalności pożytku publicznego kreowana jest także przez lokalny sektor pozarządowy). Według Regionalnego Panelu Ekspertów dotychczasowe doświadczenia dotyczące partycypacji obywatelskiej organizacji pozarządowej kreują tezę o pozornym poczuciu sprawstwa obywateli w procesach konsultacji społecznej. („Mieszkańcy nie angażują się w budżet obywatelski i konsultacje społeczne, ponieważ czują, że nie mają wpływu i uważają, że to jakieś manipulacje, „załatwianie sowych spraw”). Budżet obywatelski uważany jest jedna za dobrą formę inicjowania aktywności obywatelskiej (wdrażania postaw udziału w życiu publicznym). Nie powinien być jednak jedyną (czy końcową) formą możliwości partycypacji, lecz ją początkować dla utrwalania praktykowania życia publicznego oraz (przy uwzględnieniu poszanowania zasad budżetów obywatelskich oraz ich transparentnych i zrozumiałych zasad) poczucia realnego wpływu na sferę publiczną.

Barierą w rozwoju partycypacji publicznej jest m.in. brak zaufania, ale ten wskaźnik, (choć nadal niewysoki) ma pozytywną tendencję wzrostową. W naszym województwie poziom zaufania organizacji pozarządowych do samorządu lokalnego jest nieco wyższy, niż w innych województwach, natomiast zdecydowanie wyższy niż w Polsce jest poziom zaufania do innych ludzi - mieszkańców województwa (dodatkowo poziom ten zdecydowanie wzrósł w okresie ostatnich dwóch lat). Dynamika wzrostu poziomu zaufania oraz aktywne organizacje pozarządowe w życiu publicznym, to mocna strona rozwoju społeczeństwa obywatelskiego w województwa warmińsko-mazurskim. Jeśli poprawie uległoby poczucie sprawstwa obywateli oraz upodmiotawianie (czy uspołecznianie) procesów życia publicznego, to zdecydowanie wspólnota mieszkańców Warmii i Mazur (na przekór czynnikiem zewnętrznym) rozwinię się, jako wspólnota społeczeństwa obywatelskiego (z poczuciem obywatelskości jednostek oraz zbiorowości, kulturowaniem cnót obywatelskich oraz normami społecznymi wspierającymi działania wspólne).

Tereny wiejskie przeważają nad miejskim pod kątem praktykowania aktywnych postaw obywatelskich oraz zintegrowania społeczności lokalnej. Może to wynikać z dwóch cech: po pierwsze - struktury ludności na terenach wiejskich, i po drugie - struktury relacji (im mniejsza miejscowość tym większy kapitał społeczny we wskaźniku sieci powiązań znajomości).

Struktura ludności: jeśli przyjąć założenie, zgodnie z którym na terenach wiejskich średnia wieku jest wyższa niż na terenach miejskich, to może to się przekładać na praktykowanie postaw obywatelskich, którym głównym przejawem jest duża aktywność podczas wyborów. Drugim ważnym czynnikiem jest struktura relacji na obszarach wiejskich, która jest ściślej powiązana, przejawiająca się m.in. w bliższych relacjach, znajomości, rozpoznawalność osób kandydujących wśród lokalnej społeczności.

W województwie warmińsko-mazurskim nie ma autonomicznych (lokalnie) organizacji strażniczych, które w obszarze partycypacji publicznej mogłyby stać na straży przestrzegania zasad współpracy samorządu ze społecznością lokalną, w tym również przy wdrażaniu partycypacji publicznej. Wysoki poziom zsięgowania organizacji pozarządowych w województwie nie przekłada się na wystarczającą intensywność współpracy np. rzeczniczej. Sieci organizacji pozarządowych mogą być natomiast wykorzystane do rozwiązań na rzecz powstania i funkcjonowania organizacji strażniczej.

REKOMENDACJE

Obszar rozwoju partycypacji obywatelskiej dotyczy trzech celów: wzrostu jakości procesów konsultacji społecznych, wzrostu kontroli społecznej w życiu publicznym oraz wzmocnienia sektora obywatelskiego na rzecz partycypacji publicznej. Działania związane z uczestnictwem w konsultacjach społecznych dotyczą wzrostu jakości procesów partycypacyjnych, bowiem to właśnie trafnie uruchamiane konsultacje (zarówno gdy chodzi o etap ich stosowania czy wybór kwestii poddawanych konsultacjom) oraz dobrze prowadzone (co odwołuje do 7 Zasad Konsultacji) są rekomendowane przez Regionalny Panel Ekspertów. Drugi cel wyznacza konkretne działania dotyczące rozwoju (a nawet powstawania) organizacji strażniczych, których rolą jest konstruktywna działalność strażnicza, bowiem w województwie warmińsko-mazurskim niezależnych regionalnych czy lokalnych organizacji typu watch-dog nie ma.

Trzeci cel prowadzi do wzmocnienia działalności sektora w życiu publicznym, tak aby był profesjonalnym partnerem dialogu dla administracji publicznej, co przekładać się będzie także na sprawczość kształtowania rozwiązań lokalnych polityk czy sposób wdrażania działań, projektów itp.

44 Badanie perspektyw wzrostu partycypacji obywatelskiej. Potrzeby i postawy mieszkańców Miasta Elbląga. MillwardBrown dla Stowarzyszenia ESWIP, 06.03.2014.

1. Wzrost jakości procesów konsultacji społecznych:
  - a) Włączanie organizacji pozarządowych w proces tworzenia lokalnych polityk i strategii lub rozwiązań na etapie opracowywania ich założeń.
  - b) Wdrażanie 7 zasad konsultacji w procesach partycypacyjnych (warto wymienić):
SIEDEM ZASAD KONSULTACJI:
    1. DOBRA WIARA
Konsultacje prowadzone są w duchu dialogu obywatelskiego. Strony słuchają się nawzajem, wykazując wolę zrozumienia odmiennych racji.
    2. Powszechność
Każdy zainteresowany tematem powinien móc dowiedzieć się o konsultacjach i wyrazić w nich swój pogląd.
    3. PRZEJRZYSTOŚĆ
Informacje o celu, regułach, przebiegu i wyniku konsultacji muszą być powszechnie dostępne. Jasne musi być, kto reprezentuje jaki pogląd.
    4. RESPONSYWNOŚĆ
Każdemu, kto zgłosi opinię, należy się merytoryczna odpowiedź w rozsądnym terminie, co nie wyklucza odpowiedzi zbiorczych.
    5. KOORDYNACJA
Konsultacje powinny mieć gospodarza odpowiedzialnego za konsultacje tak politycznie jak organizacyjnie. Powinny one być odpowiednio umocowane w strukturze administracji.
    6. PRZEWIDYWALNOŚĆ
Konsultacje powinny być prowadzone od początku procesu legislacyjnego. Powinny być prowadzone w zaplanowany sposób i w oparciu o czytelne reguły.
    7. POSZANOWANIE INTERESU OGÓLNEGO
Choć poszczególni uczestnicy konsultacji mają prawo przedstawiać swój partykularny interes, to ostateczne decyzje podejmowane w wyniku przeprowadzonych konsultacji powinny reprezentować interes publiczny i dobro ogólne⁴⁵.
2. Wzrost kontroli społecznej w życiu publicznym:
  - a) Prowadzenie działalności strażniczej w województwie warmińsko-mazurskim: zaangażowanie powstania organizacji strażniczej typu watchdog (w tym wypracowanie rozwiązań dot. jej finansowania np. na zasadzie regrantingu).
3. Wzmocnienie działalności sektora obywatelskiego na rzecz partycypacji publicznej:
  - a) Wzmocnienie Rady Organizacji Pozarządowych Województwa Warmińsko-Mazurskiego (podzielić Radę na zespoły w obszarach wymagających zmian, zidentyfikować brakujące federacje, branże, wzmocnić instytucjonalnie itp.).

5.4 INTEGRACJA SPOŁECZNOŚCI LOKALNYCH

W celu odpowiedzi na pytania badawcze dotyczące obszaru integracji społeczności lokalnych w pierwszym etapie badań uwzględnione zostało:

- a) Zaangażowanie na rzecz społeczności lokalnej;
- b) Wolontariat;
- c) Udział w zebraniach publicznych;
- d) Członkostwo w organizacjach oraz aktywność i pełnienie w ich funkcji;
- e) Demografia sektora;
- f) Współpraca organizacji pozarządowych z sektorami;
- g) Odpisy z 1 % oraz udział w wyborach lokalnych.

W kolejnych etapach badań należy zbadać zagadnienia dotyczące inicjatywy lokalnej, budżetu obywatelskiego, partnerstw, w szczególności partnerstw międzybranżowych wewnątrz sektora oraz współpracy z biznesem.

WNIOSKI

Indywidualna lokalna aktywność społeczna na rzecz swojej wspólnoty oraz indywidualna aktywność obywatelska są w województwie warmińsko-mazurskim dość niskie. Tylko zorganizowany sposób udziału w życiu społecznym (np. formalny wolontariat) i publicznym (np. udział organizacji w konsultacjach) rozwija się w województwie lepiej, niż w pozostałych regionach Polski.

Większość przestrzeni zagospodarowana jest raczej przez sektor pozarządowy, ale nie należy zapominać o inicjatywach samorządu (np. budżet obywatelski, dobre konsultacje społeczne, zespoły wspólne). Nadal jednak angażujemy się w działania, które są przygotowane proceduralnie oraz organizacyjnie (np. niska aktywność na rzecz społeczności lokalnej vs wolontariat formalny [zewnątrzny] organizowany przez organizacje pozarządowe). Organizacje z naszego województwa potrafią angażować ludzi i potrafią współpracować ze społecznościami, a ze względu na bardzo wysoki procent korzystania z wolontariuszy są także szkołą aktywności społecznej. Natomiast aktywność wymagająca własnej, indywidualnej inicjatywy (pomysłu, zaangażowania innych itd.) jest niska. Przyczyny tego stanu mogą być wyjaśnione w kolejnych badaniach.

Sektor pozarządowy w województwie nie rozwija się pod względem zaangażowania coraz większej liczby osób w działalność na rzecz społeczności lokalnej oraz własnych członków. Aktywność społeczna i publiczna wymagająca indywidualnego wy-

siłku od obywatela jest niezadawalająca. Pamiętając o stanie zamożności i kapitale ludzkim oraz wcześniejszych wnioskach, w których czynniki te nie zdeterminowały w zakładanym stopniu poziomu aktywności społecznej czy obywatelskiej (zorganizowanych), rodzą się pytania o przyczyny tego stanu oraz stan wykorzystania potencjału (może wykorzystany już został niemal cały potencjał, a może potrzebne są nowe lub inne formy organizowania życia społecznego i publicznego?). Jedną z hipotez przyczyn opisywanego stanu może być – przywołane już wcześniej – poczucie wpływu/sprawczości.

To właśnie poczucie sprawstwa przekształca obywatelskość jednostek w obywatelskość zbiorowości. Prawdopodobnie więc mamy wyższe poczucie wpływu działając w ramach organizacji pozarządowych oraz zorganizowanych działaniach (jako grupa). Podmiotowość obywatelska (indywidualna) jest więc niższa - we własnym postrzeganiu - niż znaczenie opinii organizacji pozarządowych. Tu powstaje pytanie o wartościowanie roli obywateli w zależności od sposobu organizowania się/udziału w życiu społecznym i publicznym.

W województwie warmińsko-mazurskim brakuje programów (o zasięgu wojewódzkim), które uczyłyby członków organizacji pozarządowych, liderów w zakresie animacji społeczności lokalnej (np. szkoły liderów, szkoły animatorów itp.). Brakuje federacji organizacji działających na obszarach wiejskich, która integrowałaby i wzmacniała te lokalne organizacje.

REKOMENDACJE

Obszar integracji społeczności lokalnych wymaga, według opinii Regionalnego Panelu Ekspertów, wzmocnienia lokalnych liderów, członków organizacji pozarządowych w zakresie animacji społeczności lokalnych oraz wdrażanie narzędzi, które będą wspomagały lokalną aktywność społeczną, w tym przede wszystkim inicjatywy lokalnej. Edukacja lokalnych liderów jest działaniem organizacji pozarządowych, które w ostatnim czasie nie było realizowane. Zaangażowanie na rzecz społeczności lokalnych jest niskie i wymaga w pierwszej kolejności działań budujących potencjał i zasoby (wiedzy, umiejętności, kontaktów i wsparcia liderów przez organizacje pozarządowe itp.) w lokalnych społecznościach do samoorganizacji. Ważnym narzędziem jest inicjatywa lokalna, która łączy możliwości oddolnych inicjatyw grup inicjatywnych z jednoczesną aktywnością społeczną czy obywatelską.

1. Wzrost umiejętności lokalnych liderów, członków organizacji pozarządowych w zakresie animacji społeczności lokalnych:
  - a) Przeprowadzanie cykli edukacyjnych w zakresie animacji społeczności lokalnych (np. szkoła liderów).
2. Wzrost narzędzi/form działań wspomagających integrację lokalnych społeczności:
  - a) Wdrażanie inicjatywy lokalnej (wprowadzenie rozwiązań na poziomie samorządów, zabezpieczenie środków finansowych, promocja oraz przeprowadzenie inicjatyw lokalnych).
  - b) Przeprowadzenie kampanii społecznej promującej inicjatywę lokalną.
  - c) Wspieranie sołtysów w przekazywaniu wiedzy nt. inicjatyw społecznych.

5.5 SEKTOR OBYWATELSKI

W celu odpowiedzi na pytania badawcze dotyczące sektora pozarządowego w pierwszym etapie badań pod uwagę wzięte zostały:

- a) Stan i dynamika demografii sektora (wg liczby stowarzyszeń i fundacji);
- b) Partnerstwa sektora wewnętrzne i zewnętrzne;
- c) Organizacje infrastrukturalne w regionie;
- d) Zasoby ludzkie w organizacjach: zatrudnienie w organizacjach oraz praca społeczna;
- e) Przychody organizacji pozarządowych.

W dalszych etapach badań należy zbadać zagadnienia dotyczące realizacji zasad przejrzystości i rozliczalności, system wsparcia sektora, regrantingu, kompetencji i inwestycji w kapitał ludzki organizacji, strukturę źródeł przychodów, w tym działalność gospodarczą.

WNIOSKI

W województwie warmińsko-mazurskim nie brakuje organizacji pozarządowych. Zadawalający jest również poziom ich aktywności. Mimo, że średnia liczba organizacji na 10 tys. mieszkańców dla województwa jest na poziomie wysokim (zbliżona do woj. mazowieckiego), to nadal występują „białe plamy”. Najmniej organizacji pozarządowych (fundacji i stowarzyszeń) obserwowujemy w powiatach: bartoszyckim, nidzickim, iławskim i działdowskim. Najmniej organizacji jest w gminach: Wieliczki, Rozogi, Lubawa – wieś, Braniewo – wieś, Bartoszyce – wieś. Infrastruktura wsparcia organizacji pozarządowych w województwie jest nierównomierna. Organizacje pozarządowe nie zawsze mają dostęp do wsparcia np. Centrów Organizacji Pozarządowych. Najsłabsza infrastruktura jest na terenach wiejskich oraz gminach miejsko-wiejskich. W większych miastach zazwyczaj funkcjonują organizacje wspierające III sektor, które prowadzą działania z zakresu centrów organizacji pozarządowych.

W województwie nie ma silnych, dużych organizacji pożytku publicznego, które mają duży potencjał do angażowania społeczności poprzez odpisy 1%. Osoby potrzebujące z woj. warmińsko-mazurskiego szukają i będą szukać pomocy w organizacjach spoza rejonu. Identyfikujemy tu przestrzeń do wspólnej pracy dla organizacji.

Sektor pozarządowych jest kreatorem aktywności społecznej i obywatelskiej w województwie warmińsko-mazurskim. Jest ważnym i skutecznym organizatorem życia publicznego i społecznego. Jednocześnie nie rozwija się (niska dynamika wzrostu) poprzez angażowanie własnych członków w swoje struktury. Pytanie wymagające refleksji i opinii liderów sektora w regionie

dotyczy hermetyczności lokalnych organizacji pozarządowych (działają na rzecz mieszkańców, angażują w wolontariat, ale czy są otwarte na nowych członków, czy same są szkołą upodmiotawiania mieszkańców w procesach, które inicjują - np. poprzez konsultacje, diagnozy społeczne, rady z udziałem mieszkańców itp.)?

Sektor najczęściej współpracuje z administracją publiczną oraz organizacjami pozarządowymi. Najczęstszym partnerem z sektora administracji jest samorząd gminy/miasta, a zdecydowanie rzadziej współpracujemy z samorządem województwa oraz starostwem powiatowym.

Organizacje pozarządowe podejmują zazwyczaj obie formy współpracy jednocześnie tj. finansową i pozafinansową. Wewnętrzna współpraca sektora odbywa się najczęściej pomiędzy stowarzyszeniami, fundacjami a najrzadziej z organizacjami samorządu zawodowego i gospodarczego oraz organizacjami pracodawców, a także społecznymi podmiotami wyznaniowymi. W województwie warmińsko-mazurskim funkcjonują dość silne aktywne organizacje infrastrukturalne. System wsparcia organizacji jest różny w zależności od współpracy gminy w tym zakresie (z tego też powodu nie został zbadany w pierwszym etapie badań). Z pewnością jednak organizacje pozarządowe nie mają równych szans w dostępie do infrastruktury wsparcia np. centra organizacji pozarządowych. Najsłabszą stroną sektora jest niestabilne zatrudnienie oraz finanse. Oba czynniki są ze sobą skorelowane. Jednocześnie organizacje skutecznie angażują zewnętrznych wolontariuszy. Są to jednak osoby "zewnętrzne" dla organizacji, ponieważ członkowie już zdecydowanie rzadziej angażują się w pracę społeczną swojej organizacji.

REKOMENDACJE

Sektor pozarządowy wymaga stabilizacji oraz profesjonalizacji. Wyznaczone cele takie jak wzrost środków finansowych przekazywanych lokalnym organizacjom, poza środkami publicznymi (np., 1 %, darowizny, składki członkowskie) oraz rozwój organizacji pozarządowych wzmacniają trwałość działania organizacji, rozwój, profesjonalizację. Koreluje to ze wzrostem udziału organizacji z życia publicznego (np. poprzez wzrost postrzegania organizacji jako pożądanego partnera dla samorządów, biznesu, wzrost skuteczności rzecznictwa oraz lobbingu itd.) oraz społecznym (np. poprzez wzrost możliwości działań na rzecz rozwiązywania problemów społecznych, wzmacniania lokalnych liderów czy innych organizacji pozarządowych itp.). Regionalny Panel Ekspertów zaproponował poniższe wnioski i rekomendacje na rzecz rozwoju sektora obywatelskiego w województwie warmińsko-mazurskim:

1. Wzrost środków finansowych przekazywanych lokalnym organizacjom pozarządowym:
  - a) Kampania społeczna dot. 1 % w wymiarze regionalnym i lokalnych.
  - b) Edukacja liderów organizacji w zakresie tworzenia kampanii marketingowych, planów promocji itp. dot. 1 %.
  - b) Przeprowadzenie kampanii społecznej dotyczącej płacenia składek członkowskich (przez członków organizacji).
  - c) Przeprowadzenie kampanii społecznej dotyczącej stałego wsparcia organizacji pozarządowej w formie systematycznych darowizn.
  - d) Wzmocnienie i rozwój fundraisingu w województwie warmińsko-mazurskim.
  - e) Wzmocnienie i rozwój społecznej odpowiedzialności biznesu (Corporate Social Responsibility (CSR)) w województwie.
2. Rozwój organizacji pozarządowych:
  - a) Prowadzenie ewaluacji towarzyszącej w rozwoju, audyty koleżeńskie, superwizja koleżeńska itp. wśród organizacji pozarządowych.
  - b) Wsparcie dużych organizacji w procesie zarządzania w zakresie wiedzy i umiejętności, praktycznych rozwiązań zarządzania dużą organizacją, zespołem itp.
  - c) Wzmocnienie małych organizacji w procesie rozwoju (planowanie strategiczne, doradztwo, szkolenia itp.).
  - d) Wdrażanie wolontariatu pracowniczego (profesjonalistów wspierających rozwój organizacji w swojej profesji) na rzecz organizacji pozarządowych a także przez organizacje pozarządowe.
  - e) Profesjonalizacja kadr podmiotów trzeciego sektora.
  - f) Wzrost rzetelności diagnoz zjawisk/problemów społecznych przez organizacje pozarządowe.
  - g) Wzrost stabilizacji zatrudnienia w organizacjach pozarządowych (wypracowanie propozycji rozwiązań w tym zakresie [np. formy kontraktowania zadań, planowanie strategiczne w organizacji, umiejętność zarządzania zespołem w organizacjach itp.] oraz wdrażanie wypracowanych rozwiązań.

Członkowie Regionalnego Panelu Ekspertów województwa warmińsko-mazurskiego: Andrzej Jurkian - Warmińsko-Mazurski Sejmik Osób Niepełnosprawnych, Krzysztof Marusiński - Mazurskie Stowarzyszenie Aktywności Lokalnej, Piotr Kubarewicz - Zakład Aktywności Zawodowej w Biskupcu, Urszula Podurgiel - Stowarzyszenie Adelfi, Marek Skaskiewicz - Stowarzyszenie Ludzi Niepełnosprawnych ALFA, Anna Śledzińska - ATOMY Sieć Organizacji Młodzieżowych Warmii i Mazur, Piotr Pniewski - Stowarzyszenie ESWIP, Kornelia Kurowska - Fundacja „Borussia”, Joanna Glezman - pełnomocniczka Marszałka ds. organizacji pozarządowych, Beata Peplińska-Strehlau - Polskie Stowarzyszenie na rzecz Osób z Upośledzeniem Umysłowym, Elbląg, Joanna Gawryszewska - Fundacja Kreolia, Marek Borowski - Bank Żywności w Olsztynie, Bartłomiej Głuszak - Federacja Organizacji Socjalnych FOŚa, Maciej Bielawski - Forum Animatorów Społecznych, Krystyna Sałak - TPD Morąg, Monika Hausman-Pniewska - Sieć HEROLD, Rada Organizacji Pozarządowych Województwa Warmińsko-Mazurskiego, Agnieszka Zabłocka - Urząd Gminy w Gietrzwałdzie.

OBSERWATORIUM SPOŁECZEŃSTWA OBYWATELSKIEGO

KONSULTACJE
SPOŁECZNE

BADANIA
RYNKOWE

PLANOWANIE
STRATEGICZNE

EWALUACJA

BADANIA
SPOŁECZNE

EKSPERTYZY

Fundusze
Europejskie
Program Regionalny

WARMIA
MAZURY. Zdrowe życie, czysty zysk

Unia Europejska
Europejski Fundusz Społeczny

Projekt "Ośrodek Wspierania Inicjatyw Ekonomii Społecznej w Elblągu" realizowany jest przez Stowarzyszenie ESWIP w partnerstwie ze Stowarzyszeniem Adelfi i współfinansowany jest ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego